

V. A. Urechia, *Din tainele vieții. Amintiri contemporane (1840-1882)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, note și glosar de Leonidas Rados, Editura Polirom, 2014, Iași, 552 p.

Cu o imagine profund negativă, creată de unii intelectuali ai timpurilor în care a trăit, precum Titu Maiorescu sau Nicolae Iorga, cărturarul cu origini nemțene Vasile Alexandrescu Urechia a resimțit spre sfârșitul vieții nevoia de a-și publica biografia, sub forma unei confesiuni, în periodicele românești *Apărarea Națională* și *Secolul XX*, sperând ca scrierea sa memorialistică să fie percepută ca un document istoric, prin prisma relațiilor și a colaborărilor pe care le-a avut cu cei mai de seamă reprezentanți ai națiunii române din a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Deși umbra uitării s-a așternut pentru o perioadă, după trecerea în veșnicie a ilustrului academician, totuși reabilitarea personalității și operei sale a început timid în perioada interbelică și a continuat cu unele sincope în a doua jumătate a secolului trecut.

În acest registru, de reconfigurare a percepției asupra mult criticatului literat, putem plasa și demersul cunoscutului istoric Leonidas Rados care, în lipsa unui *manuscris* al memoriilor eruditului savant, a reunit pentru prima dată, într-un singur volum, intitulat *Din tainele vieții. Amintiri contemporane (1840-1882)*, evocările autobiografice ale acestuia, din jurnalele amintite anterior.

Specializat în domeniul culturii și în studierea istoriei învățământului românesc, renumitul cercetător ieșean și-a motivat încă din *Studiul introductiv* inițiativa publicării acestei lucrări memorialistice, apărută în anul 2014, sub egida Editurii Polirom, prin rolul semnificativ pe care scriitorul, istoricul, publicistul și ministrul liberal l-a jucat pe scena publică din România a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Avantajat de contextul epocii în care a trăit, V. A. Urechia a fost martor al evenimentelor definitorii pentru națiunea română, precum: revoluția de la 1848, domnia lui Grigore Alexandru Ghica, în timpul căruia viitorul literat i-a cerut domnitorului luminat nu slujbă, ci școală, Unirea Principatelor Române, pentru care a făcut lobby în Orașul Luminilor, pe când se afla la studii, detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, aducerea principelui Carol I la conducerea statului român modern, obținerea și recunoașterea independenței României, ca urmare a războiului ruso-turc (1877-1878) și proclamarea Regatului (1881).

Profesor universitar la Iași, iar din 1864 la Universitatea din București, secretar general (director), ministru interimar, iar ulterior chiar

ministru la Culte și Instrucțiune Publică, cărturarul nemțean a fost o prezență activă în spațiul public, focalizându-și atenția și energia în varii direcții, dar în special asupra culturii și învățământului, domenii în care a fost un deschizător de drumuri pentru generația sa și cele succesive, după cum aprecia însuși editorul lucrării.

Dincolo de critica istorică și critica literară, care l-au vizat încă din timpul vieții, prodigioasa activitate științifică a lui V. A. Urechia a rămas o dovadă a nedreptății cu care adesea a fost tratat de posteritate. Acest *arhanghel al entuziasmului*, cum l-a numit Bogdan Petriceicu Hașdeu, a militat încă din 1859 pentru înființarea Societății Literare Române (viitoarea Academie Română), creată în 1866, a fost membru corespondent al Academiei din Madrid (1868) și a participat la congrese internaționale, precum cel de preistorie de la Copenhaga (1869), la care a luat parte alături de Alexandru Odobescu, sau Congresul etnografic organizat la Paris (1878), guvernul francez oferindu-i un an mai târziu, pentru prestația sa, distincția *Ofițer al instrucțiunii publice*. În 1882 Societatea Etnografică din capitala Franței a instituit premiul internațional *V. A. Urechia*, ca o recunoaștere a contribuțiilor cărturarului la știința europeană, datorată lucrărilor publicate și care vizau diferite chestiuni privitoare la popoarele din Balcani. În ultima decadă a secolului al XIX-lea a fondat Biblioteca ce îi poartă numele (1890), la Galați, a aderat la ideea înființării *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor* (1891), cunoscută și ca *Liga Culturală*, iar în 1899 s-a aflat în fruntea delegației României la al XII-lea Congres internațional de orientalică ținut la Roma. Cumpăna veacurilor XIX-XX a fost și cea mai prolifică din punct de vedere editorial: a publicat primul volum, din 14, din monumentală *Istoria românilor* (1891), cel dintâi tom din *Istoria școalelor de la 1800-1864* (1892) și o carte de povestiri ce îi atesta talentul narativ. În anul în care a trecut în eternitate (1901) a fost propus pentru a candida la Premiul Nobel pentru Pace (1901) „drept recunoaștere a prestației sale în cadrul Uniunii Interparlamentare, ca președinte al grupului român”, însă întârzierea depunerii actelor a împiedicat candidatura efectivă a savantului. A desfășurat o muncă de pionierat în domenii precum istoria, arheologia și etnografia, ba, mai mult, a scris și proză, teatru sau critică literară, e drept, cu entuziasm adesea taxat de contemporani.

Activitatea publicistică a lui V. A. Urechia a fost și ea una densă: încă din adolescență îi apar primele broșuri *Mozaicu literar*, *Grinda de aur* (1851) și satira contra curentului latinizant, *Un vis* (1852). În anul unirii Principatelor Române era redactor al jurnalului *Zimbrul și Vulturul*, în 1860 a înființat societatea și revista *Ateneul român*, iar în 1863 începea

colaborarea la ziarul *Românul* al lui C. A. Rosetti, pașoptist pe care literatul l-a cunoscut la Paris, în perioada studiilor. De altfel, în acest jurnal Urechia a publicat la 1871 un articol în care își manifesta opoziția față de *direcțiunea nouă* de la Iași și față de perspectiva culturală junimistă. Replica lui Titu Maiorescu a venit doi ani mai târziu, în *Convorbiri literare*, prin studiile sarcastice *Beția de cuvinte* și *Răspunsurile Revistei contimporane*, momentul fiind unul de cotitură în cariera cărturarului nemțean. Astfel se explică, probabil, apropierea de mediul academic european și stabilirea unor contacte cu personalități din state neolatine, de a căror admirație și prietenie s-a bucurat.

Pe scena politică din țară s-a alăturat liberalilor, fiind ales deputat de Ismail în mai mult rânduri (1869, 1870, 1876) și de Covurlui (1881). După războiul ruso-turc (1877-1878), recunoașterea independenței României a fost condiționată de pretențiile Rusiei asupra sudului Basarabiei, V. A. Urechia devenind în acest context o voce contestatară a raptului teritorial injust. În 1881 a fost numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (în locul filosofului Vasile Conta), în guvernul Dumitru Brătianu și a organizat serbările încoronării regelui Carol I și a reginei Elisabeta, din data de 10 mai.

Radiografia societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe care memorialistul a proiectat-o prin evenimentele și personalitățile evocate, se împletește cu anecdote și episoade savuroase, relatate într-un stil jovial și detașat, care vizează viața de familie (copilăria, adolescența) sau călătoriile și întâmplările pline de peripeții din străinătate (într-un restaurant din Polonia, neștiind limba, insista să i se aducă ultimul fel de mâncare din meniu, fără a ști că de fapt comandase „poftă bună!”; adorator al scriitoarei George Sand, pe care și-o închipuia ideală din toate punctele de vedere, se bucură de ocazia de a o cunoaște la Paris, însă rămâne dezamăgit să întâlnească în realitate „o doamnă corpulentă, cu ochelarii pe nas, cu o bonetă de bunică pe cap, [...] și, mare Doamne! – împletind un ciorap.”). Ca într-o veritabilă confesiune, cititorul devine părtaș și al momentelor nefericite care au marcat destinul academicianului: așteptările înșelate de fosta elevă R. (prima dragoste a savantului), moartea primei soții, adulterul celei de-a doua, trecerea în eternitate a doi dintre copiii săi, Tancred și Corina.

Ediția volumului *Din tainele vieții. Amintiri contimporane (1840-1882)* este una critică pentru că istoricul Leonidas Rados continuă *Periplul biografic* al memorialistului cu o analiză obiectivă a modului în care figura centrală a lucrării a fost percepută de contemporani și de posteritate. Cu un stil mult prea entuziast și expansiv de a scrie, dornic de a se afirma în

diverse domenii ale culturii, de a fi în centrul proiectelor naționale și de a ocupa funcții înalte, guvernat de un patriotism fervent și de un antisemitism asumat, V. A. Urechia a fost criticat, ironizat și atacat publicistic, cu intensități variabile, de personalități ale epocii, precum amicul și, în funcție de circumstanțe, inamicul Bogdan Petriceicu Hașdeu, Mihai Eminescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ronetti Roman, Lazăr Șăineanu, Nicolae Iorga, fiind totodată o victimă a *Junimii* și a mentorului ei, Titu Maiorescu. Din nefericire, critici literari, precum Eugen Lovinescu, dar mai ales George Călinescu, au deformat puternic efigia memorialistului, preluând doar aversiunea junimiștilor și a liderului lor față de acest intelectual român, pe care au amplificat-o cu excese impardonabile, în mod inevitabil propagate într-o epocă în care se urmărea defăimarea reprezentanților Vechiului Regim.

Travaliul demersului, greutățile întâlnite, modificările și îndreptările ortografice se desprind din *Nota asupra ediției*, iar pentru a facilita lectura volumului memorialistic, în condițiile în care scriitorul nu a avut un stil consecvent de a-și evoca amintirile, editorul a recurs la sfârșitul publicației pentru o secțiune de note, un glosar și indice de nume, pentru a simplifica înțelegerea textului și pentru a deveni astfel accesibil unui spectru larg de cititori.

Personaj complex, cu calități și defecte, cu o energie debordantă pe care și-a consumat-o în multiple domenii, Urechia nu a lăsat posterității, din păcate, scrieri perene; totuși opera istoricului rămâne una valoroasă dacă ne raportăm la monumentală lucrare *Istoria românilor*, bază documentară pentru studierea și scrierea istoriei patriei, și la celebra *Istoria școalelor*, absolut necesară pentru orice demers profesionist de investigare a trecutului educației românești. Persiflat adesea pentru stilul mult prea grăbit de a scrie, din primele decenii de activitate, pentru patriotismul entuziast, dar sincer, pentru etnocentrismul cu care aborda trecutul poporului român, pentru vanitatea și egoul său supradimensionat, savantul nu a meritat minimalizarea rolului jucat în epoca în care a trăit și nici brutalitatea cu care criticii literari i-au distrus efigia.

Încercarea de schimba percepția asupra unei figuri publice nu poate fi una facilă, e drept. În cazul lui V.A. Urechia, cu atât mai mult. Nutrim însă speranța ca prin ca demersurile trecute, prin lucrări precum cea de față și, de ce nu, prin altele de asemenea factură în viitor, adevărata personalitate a memorialistului să poată fi cunoscută și acceptată cu mai puține clișee de mediul nostru livresc.

Nicoleta Roman (coordonator), *Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII-XX)*, București, Editura Nemira, 2015, 417 p.

Volumul conține studii cu privire la „copilăria românească între familie și societate”, de la începuturile modernității în lumea românească până la sfârșitul „epocii de aur”. Chiar dacă nu este foarte ușor de înțeles de ce „copilăria românească”, dar mai ales de ce s-ar opune familia societății, respectiv, dacă poate exista un „între” între cele două, această intenție problematizantă pe care o sugerează partea a doua a titlului sugerează una dintre notele lucrării.

Ceea ce numim „istoria copilăriei” este o temă nouă în istoriografia noastră. Înaintea apariției acestei lucrări, putem enumera abia câteva studii și demersuri, în general cu caracter monografic și nu mai vechi de două decenii¹. Mult timp, în fapt, interesul pentru „copilărie” a fost atașat cercetărilor asociate demografiei istorice ori istoriei familiei, iar mai nou istoriei educației, în care tema apărea ca o perspectivă oarecum reziduală, de plan secund.

Suntem așadar încă pe terenul mișcător al începuturilor. Ce vrea să spună „istoria copilăriei”, dar și „copilăria” ca obiect al demersului istoric? „Dorind să pună probleme, să lanseze direcții de cercetare și să creeze dezbateri”, după cum se afirmă și în scurta notiță care deschide volumul, demersul coordonat de Nicoleta Roman, care s-a afirmat ca specialistă în istoria socială, microistorie și istoria familiei, își propune înainte de toate să configureze o formă de legitimitate intelectuală și epistemică acestui domeniu de cercetare.

Din punctul de vedere al editoarei, demersul trebuie integrat istoriei sociale, încă embrionară și aceasta („mereu în umbră și în așteptare”, cum spune Nicoleta Roman), dar și în proximitatea „unor inițiative înrudite, legate de istoria familiei sau istoria mentalităților” (p. 5.). Un teritoriu istoriografic pe cât de întins, pe atât de greu de controlat, al cărui obiect de studiu are contururi cu geometrie variabilă². Cu o excepție sau două, cele

¹ Luminița Dumănescu (ed.), *9 ipostaze ale copilăriei românești: istorii cu și despre copiii de altădată*, Cluj-Napoca, International Book Acces, 2008; Ioana Popescu, Simina Bădică, „Two Introductions”, *Martor* 18/2013, p. 9-15 <http://martor.muzeultaranuluiroman.ro/archive/revista-martor-nr-18-din-2013/>

² Cu privire la frontierele de vârstă, vezi, de exemplu, o discuție la: Pierre Bourdieu, „La jeunesse n'est qu'un mot”, în *Questions de sociologie*, Paris, Editions de Minuit, 1980, p. 143-154.

treisprezece contribuții care au fost integrate în structura volumului lucrarea reprezintă studii de istorie în registru tradițional, preponderent factuale, este drept unele de mare interes pentru istoriografia generală.

Astfel că organizarea materialului narativ în patru părți este oarecum aleatorie: de altfel, titlurile acestora, prea vagi, nu spun nimic în sine. La acestea se adaugă un studiu introductiv cu caracter normativ al editoarei, precum și un bogat și foarte interesant grupaj de fotoreproduceri, la finalul volumului. Întrucât prezentarea fiecăreia dintre cele treisprezece studii în parte ar fi fastidioasă și implică o discuție care depășește cadrul demersului de față, mă voi referi mai departe la contribuțiile care au o legătură mai apropiată cu istoria educației, domeniul revistei noastre. Această selecție nu implică se înțelege nici un fel de judecată de valoare *a priori*.

Introducerea editoarei, Nicoleta Roman, intitulată „Pentru o istorie a copilăriei românești” (p. 9-28) nu se remarcă prin claritate, dar oferă câteva repere în ce privește istoriografia domeniului. Două sunt tezele sale de plecare. Mai întâi în ce privește construcția obiectului ca atare. Pentru a exista o istorie a copilăriei ”românești”, susține autoarea, „cunoașterea primei vârste a omului” ar trebui „să devină un domeniu de cercetare în care să se pătrundă în chip interdisciplinar, prin intermediul folclorului și al etnologiei, al istoriei, al sociologiei, al antropologiei, muzeologiei și al altor discipline” (p. 10).

A doua teză pleacă de la constatarea că „există mai multe copilării nu numai din punct de vedere al claselor sociale, dar și al perspectivelor de lucru”, precum și „copilării trăite și copilării imaginate” (p. 10). Drept urmare, autoarea încearcă să ia în discuție acest caracter „cultural” al definiției copilăriei, ținând cont atât de mutațiile cronologice și de disparitatea reprezentărilor celorlalți asupra copilăriei (statul, familia), cât și de „modul în care micul personaj se imagina pe sine, prin raportare la alții”. Până la 1918, legislația cu privire la copii nu este aceeași pe tot teritoriul național. Fie și din acest motiv, a existat „o oarecare confuzie între copilărie, adolescență și tinerețe”, arată autoarea (p. 11).

În Principate, fundamentul religios și influența dreptului bizantin se observă în modul de formare a terminologiei vârstelor, chiar dacă aceasta nu era prea riguroasă. Termenii de cocon, copil, tânăr, cătărig și voinic (sau june, uneori) desemnau principalele categorii care delimitau vârstele copilăriei (de fapt mai curând ale imaturității!): până „la 4 ani se vorbea despre cocon, de la 4-14 ani de copil, de la 15 la 22 de cătărig, iar de la 23 la 42 de voinici sau de june” (p. 11). Situația era diferită însă atunci când se defineau circumstanțele de reducere a pedepselor: „cocon se cheamă până la al șaptelea an de vârstă. Tânăr se cheamă parte bărbătească de la

zece ani și jumătate până la 14 ani; iară partea femeiască de la 9 ani și jumătate până la 12 ani” (p. 12).

Dar aceste delimitări nu sunt prea riguroase. Odată căsătorite, fetele, după 12 ani, deveneau femei din punct de vedere juridic, în timp ce la băieți căsătoriți deveneau bărbați la 14 ani. În *Codul Callimachi* (1817) s-au introdus trei vârste: „pruncii” (până pe la 7 ani), ”nevârșnicii” (fete până la 12 și băieți până la 14) și „sprevrârșnicii” (între 12/14 ani și 25 de ani); în Moldova, majoratul juridic era la 25 de ani, iar în Valahia, la 21 de ani. Emanciparea timpurie era posibilă juridic dar numai cu acordul părinților (doar al tatălui, în Moldova, a ambilor părinți în Țara Românească), dar numai începând cu 20 de ani (p. 12).

Interesul statului pentru copiii ca „grup social” (i-aș spune mai bine ca *vârștă socială*) apare în perioada regulamentară când observăm o serie de politici școlare, sanitare (vaccinarea, printre altele), sociale (p. 15.) cu referire explicită la copii. Faptul arată o preocupare mai largă al societății, după cum o indică de altfel și succesul literar al lui Ion Creangă și al cunoscutelor sale *Amintiri din copilărie*, în anii șaptezeci ai secolului XIX. Deja anterior, în 1865, Maria Rosetti (1819-1893), soția de origine engleză a lui C. A. Rosetti înființează un „ziar” (de fapt un săptămânal care apărea duminică: *Mama și copilul: diariu de duminică*, no. 1, an I, 4 iulie 1865). Într-o notiță publicată de aceasta adresată copiilor în primul număr, Maria Rosetti încerca să le sugereze copiilor ce este un ziar. Textul reprodus de autoare este interesant prin faptul că documentează, fie și episodic, adoptarea punctului de vedere al copilului de către adulți. Astfel vedem cum se naște o convenție literară, respectiv, lumea văzută prin ochii unui copil, căruia i se dă dreptul la opinie, chiar dacă în mod ficțional; mai mult, deși naivă și poate incompletă, privirea copilului devine singurul martor în afara oricărei suspiciuni.

Pornind de aici, teza autoarei este că începând cu a doua parte a secolului XIX, „privirea asupra copilului ca interlocutor se amplifică”, iar această tendință atinge apogeul în comunism, prin apariția unor reviste dedicate (*Luminița, Cutezătorii, Șoimii Patriei*). În opinia autoarei, „copiii devin acum un grup social care contează”, care reprezintă viitorul; noile forme de mobilizare socială a copiilor, îndeosebi ritualurile legate de statutul de „pionier”; acestea „uniformizează, dar creează solidarități și istorii comune” (p. 18). Autoarea distinge totuși discontinuitatea provocată de instaurarea comunismului: în timp ce în secolul XIX, „se dorea o formare și o cultivare într-un spirit cât mai liber”, în comunism idealul formării este etatizat, fiind atașat ideologiei de partid.

În partea a doua a studiului, destul de neinspirat organizat, de altfel, intitulată „Istoriografia și copilăria românească” (p. 18-26), autoarea discută problema istoriografiei problemei; un demers salutar, pentru că deși tema istoriografică are propria istorie, aceasta este totuși marginală, cum observă de altfel autoarea, fiind valorificată mai ales în lucrări colective, prea puțin cunoscute, chiar dacă lucrarea fondatoare a lui Philippe Ariès (*L'Enfant et la Vie Familiale sous l'Ancien Régime*, 1960), are deja peste șaiszeci de ani.

Autoarea observă aici „că nu avem o istorie a copilăriei propriu-zise, ci doar frânturi, încercări și trimiteri la copil și această perioadă a vieții, care sunt însă prea puține pentru a constitui un reper stabil și perfect discutabil” (p. 20). Autoarea distinge totuși pe acest teren existența trei școli istoriografice, „Iași, București și Cluj, fiecare ajungând la copil și copilărie pe un drum propriu” (p. 20), pe care le trece în revistă, pe larg. Un demers lăudabil și util.

Prima secțiune a volumului, *Imagine, loc și amintire*, conține patru studii cu privire la reprezentarea copilăriei/copilului. Aparținând unor cercetători din generații diferite, aceasta este secțiunea cea mai inovativă, metodologic și tematic. Mai întâi, cunoscutul cercetător Adrian-Silvan Ionescu ne oferă un adevărat studiu seminal cu privire la reprezentarea fotografică a copilului, cuprinzând numeroase observații tehnice și de antropologie culturală de mare finețe: „Portretistica infantilă de studio – între statut socială și arta fotografică (p. 29-40). Cercetătoarea clujeană Luminița Dumănescu, deja cunoscută ca autoare a unor studii pe tema copilăriei, prezintă „Crâmpoșe din viața școlărilor de altădată (p. 41-64). Studiul Elenei Bărbulescu, „Copilărie rurală contemporană. Cadre noi, perspective vechi” (p. 65-84), este conceput dintr-o perspectivă diferită, apropiată de antropologia culturală. Conține și o bună perspectivă teoretică, istorică și metodologică, care trebuie semnalată în mod special. O abordare a biograficului românesc la Andi Mihalache, „Trecuturi în miniatură: universul simbolic al copilăriei în literatura autobiografică românească” (p. 86-134).

Cea de a doua secțiune a volumului, *Familie și lege*, conține de asemenea patru contribuții, dar tematica lor este mai compactă, fiind în general studii istoriografice în sens propriu, fondate pe cronologie, preeminența faptului documentat, evidențierea contextului istoric etc. Elena Bedreag vorbește „Despre copii, reglementări juridice și mărturii documentare în Moldova veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea” (p. 137-158), Lia Bradd-Chisacof, „Copii lungului secol al XVIII-lea românesc” (p. 159-188), Constanța Vintilă-Ghițulescu, „Să-și ia copii să și i crească:

despre copiii și lumea copilăriei (1700-1850), p. 189-206, Bogdan Mateescu, „Legitimitatea în parohia Putna în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, p. 207-244; un studiu excelent metodologic, în ciuda titlului;

Secțiunea a III-a, *În grija statului și a celorlalți*, conține doar trei studii, dar este probabil cel mai unitar: problema sănătății infantile, a asistenței sociale, a copilului ca obiect al mizeriei; Nicoleta Roman, „Pentru sănătatea celor mici: vaccinarea, un proces medical din Țara Românească (1831-1856). Deziderate, obstacole, practici (p. 245-287); Constantin Bărbulescu, „Risipim prea multă viață precum am risipit prea mulți bani”. Mortalitatea infantilă și degenerarea rasei în România la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor” (p. 288-313); Luciana Jinga, „Copilărie și abandon familial în România anilor 80” (p. 314-342).

La fel de omogenă, deși nu mai puțin interesantă este secțiunea ultimă, a IV-a, A învăța, a educa, a forma. Cele trei studii au ca temă, relațiile: între părinți și copii, între educatori și copii etc.: Andrei Pippidi, „Părinți și copii în Geneva lui Töpffer (p. 343-360), Ramona Caramela, Un instrument pentru disciplinarea elevilor: pedeapsa școlară (p. 361-380), Cătălina Mihalache, „Mic, naiv și necesar. O istorie politică a grădinițelor de copii”, (p. 381-417).

Dintre acestea, doar patru contribuții au o legătură directă cu sistemul educativ: este vorba de studiile semnate de Luminița Dumănescu, Andrei Pippidi, Ramona Caramela, Cătălina Mihalache. Le voi prezenta mai pe larg pe acestea. Aș exclude studiul Cătălinei Mihalache, pentru că se ocupă de ceea ce astăzi se numește „preșcolaritate”, un teritoriu epistemic în afara intereselor publicației de față.

Din primul grupaj, demersul semnat de cercetătoarea clujeană Luminița Dumănescu, de la Centrul de Studiere a Populației, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, „Crâmpoie din viața școlarilor de altădată (p. 41-64), exploatează un fond de manuscrise aparținând (la origine cel puțin) „unui preot din Apuseni, Nicolae Coroiu Ponoreanu” care cuprinde amintiri și corespondență din perioada studiilor sale de la Seminar din Blaj, începând cu anii 1870. Corespondența ca și unele pagini de amintiri nu sunt inedite, totuși, interesul lor depășește cadrul istoric local. Din păcate autoarea este nepermis de colocvială, de aici abundența oralității, puțină rigoare stilistică și istorică. Înțelegem că subiectul „viața școlarilor de altădată se leagă de un subiect mai vast aprofundat în prezent, al cărui scop vizează reconstituirea universului copilăriei la românii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea” (p. 43 sq.). Dar autoarea nu insistă prea mult asupra acestui fond documentar: nici pentru a-i propune o

interpretare istorică, nici pentru a-i face o critică metodologică. Autoarea se rezumă doar la a publica mai departe douăsprezece dintre scrisorile provenind de la sursa amintită.

Contribuția cunoscutului istoric Andrei Pippidi, („Părinți și copii în Geneva lui Töpffer”) vorbește mai puțin despre copilărie și poate nici măcar despre copii în sensul lucrării care este găzduit demersul său. Un demers în sens tradițional, dar cu soliditatea și rigoarea istoriografice pe care i le cunoaștem de multă vreme autorului.

„Mărturiile spontane, de caracter privat, despre sentimentul părintesc și despre și despre introducerea inovațiilor în educația copiilor sunt rare”, arată istoricul în frugala sa introducere. Prin urmare, autorul crede că în fond tema copilăriei trebuie tratată dintr-o perspectivă mai largă conceptual vorbind. Astfel, el își propune să vorbească aici mai ales despre „sentimentul părintesc și despre inovația în educația copiilor”. În speță este vorba de a atesta explicit ceea ce doar se presupunea până acum, respectiv, preocuparea părinților „pentru dezvoltarea copilului într-un climat igienic și moral nou” (p. 344).

Se știa că doi dintre fiii lui Dinicu Golescu (respectiv, Radu și Alexandru) au studiat la Academia lui Rodolphe Töpffer din Geneva în anii treizeci ai secolului XIX. Grație unei contribuții a lui Iorga din 1925, pornind de la însemnările lui Töpffer alături de unele documente administrative ale școlii (*Goleștii și alți elevi...*), am putut afla câte ceva din ambianța acestor studii precum și numele altor tineri din Principate care frecventaseră instituția în anii treizeci și patruzeci ai secolului XIX.

Andrei Pippidi recitește documentele folosite de Iorga și le completează cu altă mărturie îndeosebi cu caracter epistolar din fonduri geneveze sau bucureștene. Este vorba întâi de toate „un caiet ajuns la Biblioteca Națională”, cuprinzând printre altele o scrisoare din aprilie 1836 cu „sfaturile pe care „prințesa” Șuțu, din Iași le trimitea într-o scrisoare fiului său, Alexandru, aflat la pensionul din Geneva. Avem aici mai ales un act de transmisiune a unei cunoașteri spontane, fondată pe experiența de viață; dar și al unei memorii de familie, de „status” cumva, prin care tânărul este în același timp pregătit pentru viață dar și pentru a ști cine este ca membru al unei mari familii: o îngrijire a corpului și a rangului deopotrivă. Astfel, zilnic acesta trebuia să se preocupe de igiena orală de dimineață, rugăciunea de dimineață și de seară, igiena generală a corpului; reguli de sănătate, dar și de regimul corespondenței familiale, respectiv, de a avea grijă să trimită scrisori părinților, dar și de a se asigura că le va primi pe cele de acasă: „Chaque deux semaines vous devez écrire à vos parents

et de leur donner compte de vos études et de vos actions, ainsi que de l'état de votre santé... ”

Sunt expuse reguli ale unui mod de viață în care grija față de igiena corporală și mentală sunt centrale; i se permite chiar tânărului să meargă de două ori pe lună la teatru, dar numai cu acordul lui Töpffer. Totul cu multă chibzuință și atenție: chiar și exercițiile fizice alături de ceilalți colegi trebuie făcute cu măsură: „vous aurez soin de ne pas en faire qui soit au-dessus de vos forces” (p. 346), De asemenea trebuia să exerseze în greacă, atât vorbitul, cât și scrisul și cititul, să respecte calendarul ortodox și regimul restricțiilor religioase: posturile, împărțășania și spovedania, fiind obligat să meargă la biserica greacă de două ori pe lună. În fine, i se atrăgea atenția să respecte regimul medicațiilor prescrise de un doctor în caz de boală, să fie supus și respectuos cu familia Töpffer, ai cărei membri ar trebui considerați drept a doua sa familie.

Nu lipsesc desigur din aceste îndrumări materne interdicțiile, în unele cazuri: să nu fumeze, mai ales, „car c'est une chose que je déteste et que je ne vous permettrai pas de faire” (p. 347).

Din mărturiile oferite în articolul dlui Pippidi vedem că Töpffer are o corespondență destul de bogată cu părinții, precum și legături strânse cu tutorii elevilor din Elveția, care probabil administrau banii trimiși de familiile elevilor. Surprinde poate relația cu Capodistria, care era atunci președintele interimar al Greciei independente. Autorul crede că „având vechi legături cu Geneva, acesta îi trimitea lui Töpffer elevi care urmau să fie educați pentru a-i forma noului stat administrația”.

O contribuție excepțională a acestui studiu este identificarea multora dintre elevii aflați la instituția geneveză. Chiar dacă nu se ocupă de copilărie în sens propriu, ajutat de excepționala sa cunoaștere a mediilor aristocratice greco-române din epocă, Andrei Pippidi le schițează biografiile celor implicați, le proiectează în contextul epocii: „Niculescu era dintr-un neam de boieri bogați din Râmnicu-Sărat, cu proprietăți întinse pe Podul Mogoșoaiei. Nicu Manu, maior în 1842, căsătorit cu Maria Grădișteanu, va fi mare logofăt în 1847 și deputat în 1848. Ghica nu poate fi Ion, despre care știm că, fiind la Sfântu Sava până în 1833-1834, a plecat după aceea la studii la Paris. Rămâne posibil Iancu Al. Ghica (1816-1894), fiul marelui vornic Alexandru Scarlat Ghica „Barbă Roșie”. Ioan Șuțu era fiul fostului domn al Moldovei, Mihail Șuțu, și va ajunge ministru plenipotențiar al Greciei la Petersburg, unde s-a căsătorit cu Caterina Obreskov” (p. 349 sq.).

Astfel putem observa dimensiunea raporturilor lui Töpffer cu societatea greco-română din Principate, strategiile sale de a-și cultiva

clientela; apoi câte ceva despre atmosfera de la școală și relațiile dintre elevi și instituție (cultivarea unei ambiante familiale, exigente și afectuoase de proximitate, în același timp). De altfel, poate că partea cea mai interesantă a studiului profesorului Pippidi este evidențierea conținutului educației primite de tinerii elevi ai lui Töpffer: de la lista tuturor materiilor care se predau în instituția condusă de Töpffer, respectiv, greaca, latina, aritmetica, geometria, algebra, istoria antică, geografia, limba franceză, muzica, călăria, adică „tot ce trebuie să știe un om perfect educat”, cum observă conchide autorul (p. 351.), la retorică și literatura generală. De asemenea, alături de studiile formale, elevii erau implicați și în activități formative, precum excursiile montane (în care Töpffer era un maestru recunoscut) sau participarea la „spectacole de teatru și plimbări pe lacul Lemán cu un vaporăș cu aburi, când nu spărgeau geamuri” (p. 350).

Studiile în instituția geneveză rămân de altfel experiențe esențiale pentru mulți dintre elevii din Principate, iar raporturile acestora cu profesorul Töpffer își păstrează intensitatea afectivă mult după plecarea lor din Geneva, după cum o arată o scrisoare a acestuia către un fost elev aflat în Moldova. De aceea este oarecum surprinzătoare observația concluzivă a autorului: „Oamenii la care se referă documentele prezentate aici au intrat în istoria României și a Greciei pentru motive care țin mai mult de cariera lor decât de cultura primită în străinătate” (p. 360).

Observația este de altfel cumva contrazisă imediat, atunci când observă că tinerii care au studiat în instituția lui Rodolphe Töpffer „au fost propagatori ai civilizației occidentale”, apoi că „relațiile pe care și le-au format peste hotare au putut contribui la cunoașterea în Elveția a compartimentului sud-est european, așa de izolat până la începutul secolului XIX” (p. 360). De asemenea, veniți în Academia geneveză la vârste între 14 și 18 ani, „între copilărie și adolescență”, pentru a a-și forma „cunoștințele și caracterul”, aici și-au format o cultură burgheză, a egalității, Töpffer fiind „un discipol al lui Rousseau”.

Următorul studiu care ne interesează prin tematica sa aparține Ramonei Caramela („Un instrument pentru disciplinarea elevilor: pedeapsa școlară, p. 361-380) și are ca subiect relația dintre educație și pedeapsă. Plecând de la analiza pedepselor școlare „utilizate în școlile secundare românești la sfârșitul secolului XIX”, demersul se concentrează însă „doar asupra profesorilor, după cum ne previne autoarea, rămânând ca un studiu viitor să se ocupe și de ceilalți actori: elevii și părinții”. Pentru aceasta autoarea ne anunță că va „interoga funcțiile pedepsei așa cum se reflectă în literatura de specialitate, precum și modul în care profesorii se raportează la pedeapsă. Se plasează ei pe linia teoriilor educaționale ale

vremii, sau atribuie pedepsei alte semnificații?”. De asemenea, Ramona Caramela își propune să insiste asupra „instrumentelor prin care se aplică pedepsele, precum și asupra mecanismelor care le fac posibile” (p. 361 sq.).

Sursele la care apelează autoarea sunt „texte cu caracter educațional (articole și lucrări de pedagogie), legislația școlară și fondul documentar al Ministerului Instrucțiunii”. Această triadă ar traduce cel puțin patru nivele ale problematicii în discuție: „Primele două tipuri de surse reconstituie o imagine „oficială” a subiectului. Teoriile educaționale ale vremii dezbate intens rolul și formele pedepselor, iar legislația școlară operează o selecție și instituționalizează o parte din pedepsele propuse oamenii școlii. Fondul documentar al Ministerului Cultelor cuprinde mecanismul de aplicare a pedepsei, diferențe dintre teorie și realitatea socială. Consemnează părerile și reacțiile profesorilor, părinților și în câteva cazuri pe cele ale elevilor, demonstrând că problematica pedepselor este mult mai complexă, depășind simpla sancțiune. Prezența elevilor conferă un caracter excepțional acestor documente, cu atât mai mult cu cât în toate celelalte surse avem de-a face cu reprezentări ale adulților despre elevi. Ele demonstrează că elevii nu lipsesc din istorie, cu sunt o voce activă, că nu se sfiesc să-și facă publice revendicările și chiar să ia poziție atunci când se consideră nedreptățiți” (p. 362).

În ce privește pedeapsa școlară „în literatura de specialitate”, cercetătoarea observă că aceasta trebuia însoțită de explicații din partea profesorului pentru a se evita ca elevii s-o perceapă ca o răzbunare. Instrumentarul punitiv conține pedepse „psihice” („dojana, mustrea, dezaprobarea”), scăderea notei la purtare, eliminarea din școală. Pedepsele fizice (bătaia, mai ales) erau în general respinse, fiind preferate cel mult arestul, carcera sau unele pedepse fizice moderate, cum ar fi exercițiile de gimnastică. Dar pedeapsa școlară avea și o componentă socială, morală, care nu privea deci numai școala, căci se viza „rușinea socială” a celui împlicinat și a familiei sale.

Chiar dacă existau regulamente și aparent norme de aplicare, totuși, autoarea nu crede că am putea „vorbi de un cod al pedepselor, de o corespondență între pedeapsă și o abatere” (p. 368): contextul și pasivul celui împlicinat fiind decisive, la acestea adăugându-se „personalitatea profesorului”, felul în care acesta vedea logica disciplinării în școală. Dar care era aceasta? Care era importanța acordată disciplinei școlare ca parte a procesului educativ? Era o formă de reproducere a discursului de ordine din societate? Autoarea nu este prea interesată de aceste aspecte.

În general, observă d-sa, „abaterile elevului” (motivația demersului punitiv) erau văzute ca încălcări ale regulamentelor școlare și datoriiilor elevului. Abaterile cele mai frecvente ale elevilor erau „actele de insubordonare față de profesori, absentarea de la ore, încăierarea, părăsirea școlii sau internatului fără acordul profesorilor și refuzul de a ispăși pedeapsa” (p. 371). Dintre acestea, insubordonarea era cea mai gravă, fiind definită de autoare drept „sinonimă cu nesupunerea față de autoritate” (p. 371). Un fapt capital: „Pentru corpul didactic, susține autoarea, noțiunea de ordine școlară era primordială, garanta buna funcționare a instituției școlii. Încălcarea regulilor submina această ordine și ridica un semn de întrebare asupra capacității profesorului de a-și exercita funcția” (p. 377).

Problema cu aceste constatări cam prea bruște este că nu știm prea bine la ce epocă anume se referă. Este legată de un context anume sau de rațiuni pur disciplinare, în speță, de tendința elevilor de a nu respecta regulile? Poate ar fi meritat o discuție cu privire la rezultatele acestui demers ca și la contextul său pedagogic și chiar politic. De altfel raportarea la contextul istoric și cronologie nu este întotdeauna riguroasă. Ceea ce era valabil în Muntenia nu era valabil și în Moldova, iar o decizie normativă avea o durată de viață foarte relativă în lumea românească, la fel ca și astăzi.

Cu regretul de a nu putea prezenta și restul contribuțiilor, trebuie să încheiem prin observa că în ciuda numeroaselor erori de corectură, grafica, hârtia folosită, formatul (neobișnuit de prietenos din fericire) facilitează lectura acestei cărți cu adevărat pasionante. Un index ar fi fost însă extrem de util.

Florea Ioncioaia

Ion Eremia (coordonator), *Istoria Universității de Stat din Moldova*, Chișinău, Centrul Editorial Poligrafic al USM, 2016, 739 p.

Semnalez în rândurile de față un volum de istorie a unei universități aflate în proximitatea Iașului universitar, dar doar din punct de vedere geografic. Din perspectiva unei familiarități academice însă, se află la o distanță uriașă. La șase ani de la apariția publicației, bibliotecile ieșene

încă nu adăpostesc în rafturile lor tomul la care fac referire¹. Mențiuni asupra istoriei instituției universitare din Chișinău puteam afla doar într-un volum apărut la semi-centenar, în anul 1996², ale cărui limite sunt destul de serioase.

O istorie a învățământului superior din Chișinău conține o componentă ideologică greu de evitat. Aproape că nu poți analiza așezământul universitar în afara evoluției Basarabiei din secolul al XX-lea. Această particularitate traumatică a provinciei s-a transferat inevitabil și asupra memoriei publice a istoriei Universității de Stat din Moldova. Refuzul autorităților românești interbelice de a acorda Chișinăului statutul de oraș universitar, fiindu-i rezervat doar rolul de gazdă a facultăților de Teologie și Agronomie ale Universității din Iași, au accentuat „dizidența” istoriei învățământului superior din Basarabia. Acesta a fost, aproape jumătate de secol, o parte componentă a sistemul de învățământ sovietic. Anul 1946, momentul fondării Universității de Stat din Chișinău de către autoritățile Moscovei, este privit în cheie fondatoare. Perioada interbelică este astfel eludată, oarecum justificat din punct de vedere cronologic și al rigorilor unei istorii instituționale. Însă, din punct de vedere simbolic, experiența academică românească probabil că ar fi fost altfel privită dacă evoluția Republicii Moldova nu ar fi cunoscut atâtea momente complicate după anul 1991.

La cea de-a 70-a aniversare, un colectiv de istorici ai Facultății de Istorie ai Universității, Ion Eremia, Anatol Petrencu, Liliana Rotaru, Pavel Cocârlă, Otilia Dandaram, Emil Dragnev, Tudor Candu, Ion Gumenăi, Sergiu Matveev, Elena Muraru, Gheorghe Palade, Dumitru Sârghi, și Valentin Tomuleț au cuprins într-un tom impresionant dezvoltarea *Alma Mater* din capitala Moldovei din stânga Prutului. Este o istorie, aș putea spune, clasică a unui așezământ universitar. Sunt prezentate contextul fondării, stabilirea sediului, inventariați profesorii și facultățile debutului, contabilizată baza materială, apoi sunt trecuți în revistă studenții și disciplinele reunite sub cupola noii Universități, nu în ultimul rând sunt radiografiate imaginile succesive ale relațiilor internaționale în care a fost implicată instituția. Acest desfășurător este urmat de autori și după sfârșitul anilor '80, perioada „renașterii și eliberării naționale” în

¹ Am primit acest volum de la profesorul Igor Șarov, rectorul actual al Universității de Stat din Moldova, în vara anului 2022, în timpul unei vizite la Chișinău. Îmi fac o datorie de onoare de a dona exemplarul Bibliotecii Central Universitare „Mihai Eminescu” din Iași.

² Valeriu Cosma, *Istoria Universității de Stat din Moldova 1946-1996*, redactor responsabil Valeriu Rusnac, Chișinău, 1996.

Republica Moldova. Aceasta este, în opinia mea, cheia în care trebuie să receptăm impresionantul volum. Autorii au analizat nu doar evoluția unui școli superioare, ci au privilegiat o instituție de învățământ care a căutat să lumineze o provincie a cărei elite se străduiau să nu își uite rădăcinile. Astfel, studenții formați la Chișinău au trebuit să împace permanent comandamentele sovietice și ethosul românesc al Basarabiei.

Era o nevoie resimțită mai ales de noua generație de istorici, dar și de unii profesori din generația mai veche, atașați de scrierea profesionistă a istoriei. Volumul care a marcat semicentenarul, în anul 1996, din această perspectivă nu mai putea fi catalogat drept cartea de vizită a prestigioasei instituții basarabene. Cele aproape cinci decenii de existență a Universității erau cumva atemporale, analizate fără contextul puterii sovietice. Era o istorie pentru uz intern, care se raporta teleologic la istoria așezământului universitar, văzut într-o continuă evoluție și diversificare.

În schimb, volumul de față se prezintă drept unul extrem de dens și atent la detalii. Probabil este o cercetare fără rest în cartografierea datelor cantitative ale generațiilor de studenți, a personalului didactic, ale catedrelor și evoluțiilor presupuse de actul didactic. Inclusiv numărul volumelor bibliotecii universitare este redat exhaustiv. Sunt semnalate, fie și în treacăt, istorii ale despărțirii anevoioase de marxism-leninism, sunt dezvelite de aura mitologizată personalitățile care „au făcut cinste” științei sovietice sau care au întârziat vocația europeană a instituției. Din acest punct de vedere, este o întreprindere care valorifică surse impresionante, punând în circulație date și interpretări noi asupra evoluției instituției. Este o bază solidă de la care se pot construi cu adevărat recuperări punctuale ale unor discipline, ale titularilor, ale avatarurilor ideologice care au marcat decenii întregi fizionomia catedrelor. O reușită solidă a profesorilor Facultății de Istorie, consonantă cu drumul dificil în care s-a înscris cea mai importantă *Alma Mater* a Republicii Moldova.

Cătălin Botoșineanu

Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”, IV, Isidor Todoran, volum coordonat de Ioan Chirilă, Presa Universitară Clujeană, 2017, 207 p.

În continuarea prezentării colecției dedicată personalităților Universității „Babeș-Bolyai, colecție publicată în cadrul Direcției de Patrimoniu Cultural Universitar și Muzeul Universității, avem în vedere

pentru acest număr al revistei „Historia Universitatis Iassiensis” volumele IV-XI. În acest fel, aducem mai aproape de cititorii noștri un crâmpel din viața universitarilor clujeni și nu numai.

Volumul se deschide cu un *Cuvânt înainte* (p. 7-10) scris de Părintele Ioan Chirilă, care ne atrage atenția, prin cuvintele sale, despre ce este această carte: „Nu este un simplu panegiric, ci este o mărturie a modului în care se poate accede la transcendere și la recuperarea în unitatea discursului educațional și cultural a metafizicii, la observarea, analiza și demonstrarea tainei creației, taină care ne revendică mereu, prin expozițiile sale gnoseologice, la sesizarea și trăirea unității ontologice ca mod concret de a fi viu”.

Prima parte a volumului, *Studii despre profesorul Isidor Todoran*, se deschide cu studiul lui Mircea Păcurariu, *Fișa biografică a lui Isidor Todoran* (p. 13-15). În cele trei pagini, autorul face o scurtă trecere în revistă a principalelor momente din formarea profesională și cariera lui Isidor Todoran, precum și a lucrărilor publicate.

Al doilea studiu, *Isidor Todoran- portret bibliografic* (p. 17-23), îl are ca autor pe Ioan Ică senior, iar textul reluat aici a mai fost publicat integral și în volumul Isidor Todoran, *Scrieri alese-volum omagial*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 5 și p. 10-14. La fel se întâmplă și cu cel de-al treilea studiu scris tot de Ioan Ică senior, *Despre „Simbolul credinței. O sinteză dogmatică”* (p. 25-32). Și aceasta a mai fost publicat inițial în Isidor Todoran, *Simbolul credinței. O sinteză dogmatică*, (editori Ioan Ică senior și Dorel Man), Cluj-Napoca, Editura Renașterea. 2008, p. 5-12. Merită menționate sursele care formează baza acestor studii, arhiva personală a lui Isidor Todoran păstrată de fiica acestuia, Lia Onițiu.

Al treilea studiu, *Sub semnul armoniei și frumuseții rațiunii (discursul filosofic al lui D.D. Roșca și sfera valorilor eterne)*, semnat de Ioan Chirilă (p. 33-39) a mai fost publicat în volumul Sandu Frunză (ed.), *Filozofie și religie: o abordare multidisciplinară*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2001, p. 174-180. Concluziile autorului ne atrag atenția: „D. D. Roșca ar fi putut fi un teolog de excepție dacă s-ar fi eliberat de strictetea matematismului contractualității și de nu ar fi apărut gândirea roșie, iar Isidor Todoran ar fi fost un excepțional filosof, dacă nu ar fi simțit telosulpsiheului propriu aprins de harul teologisirii ca veste din întrupare”.

Al patrulea studiu, *Eclesiologia protestantă din perspectivă ortodoxă, în scrierile Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran*, (p. 41-54), este scris de Dacian But-Căpușan și a mai fost publicat într-o altă variantă, în *Studia*

Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa, XLVIII, 2003, nr. 1-2, p. 189-198.

Din al cincilea studiu, *Necrolog al Prot. Stavr. Prof. Dr. Isidor Todoran*, (p. 55-52) autor Prof. Ioan Zăgrean, publicat inițial în 1985, în revista *Mitropolia Ardealului*, XXX, 1985, nr. 5-6, p. 398-402, aflăm care a fost cauza decesului și cum a decurs perioada de priveghere și slujba de înmormântare a lui Isidor Todoran.

Ce-a dea doua parte a volumului, *Studii și cercetări ale profesorului Isidor Todoran* se deschide cu o *Prolegomena* a lui Ioan Chirilă (p. 65). Studiul lui Isidor Todoran, *Precizări naționale: ordine, lege, scop, finalitate, hazard* (p. 67-75), este primul redat în această parte și acesta fiind publicat de alte două ori în alte volume. Studiul *Ideea de scop și argumentul teleologic* (p. 77-83) redă perspectiva filosofică a termenului scopul lumii. Studiul *Argumentul teleologic la Kant* (p. 85-92): „Ca o observație de ansamblu. Se poate menționa aici că, în problema care ne interesează, critica lui Kant, peste care prea puțin s-a mai spus de la el înapoi, are înțeles doar în cadrul unei concepții noetice care respinge orice metafizică; nu are însă valoare pentru o filozofie realistă, care recunoaște în dosul fenomenelor o realitate cu raporturi și legi obiective, cum ar fi de exemplu legea cauzalității. Asupra criticilor vom reveni. *Critici de după Kant* (p. 93-96) emite părerile altor filosofi (J. St. Mill, Ioh. Reinke, Ed. Le Roy) despre ideea existenței lui Dumnezeu, ceea ce nu poate fi probat după unii, atât timp cât el există, „evidența nu precede adevărul”, p. 94. „Criticele care s-au mai făcut se pot reduce cu ușurință până aici”.

Al cincilea studiu, *Imperfecțiunile lumii față de înțelepciunea divină* (p. 97-116): „Unele obiecții în contra înțelepciunii divine s-au formulat încă demult, tot pe aceeași bază a răului din lume – totdeauna au existat nemulțumiți și vor exista, ca și eretici – și filosofia creștină a răspuns la vreme [...] Pentru credință, unele din relele lumii sunt opera creaturii, care s-a îndepărtat de Creator și ca atare nu se pot imputa acestuia. *Tehnică și știință* (p. 117-121), *Tehnică și mediu de viață* (p. 123-126), *Influența culturii asupra tehnicii* (p. 127-137), *Influența tehnicii asupra culturii* (p. 131-137), *Creștinismul și tehnica* (p. 139-142): „Creștinismul este religia prin excelență a spiritului și a mântuirii”. *Principiul economiei din punct de vedere dogmatic* (p. 143-158), ce înseamnă „plan, ordine, întocmire, dispoziție sau orânduire a părților unei lucrări în vederea realizării cât mai bine a scopului și, se înțelege, urmând cea mai potrivită cale, adică utilizând cele mai potrivite mijloace sau teologie a mântuirii”. *Însemnătatea elementului mirean în biserică și participarea lui la*

exercitarea puterii bisericești (p. 143-144): „În rezumat, conținutul este următorul: a. sub aspect dogmatic: mirenii sunt parte constitutivă a Bisericii. Așa fiind, o participare corespunzătoare a lor la exercitarea puterii bisericești este firească; b. sub aspect istoric-canonic: respectarea drepturilor ce se cuvin mirenilor în biserică și apărarea lor înseamnă respect și continuitate a instituțiilor creștinismului primare și patristic; c. sub aspect practic: expunerea justă a drepturilor mirenilor în Biserică evidențiază armonia interioară bisericească și cultivă conștiința răspunderii mirenilor ca parte a întregului, întărindu-se astfel și mai mult legăturile Bisericii cu poporul credincios, și viceversa.” (p. 170).

Problema unei sociologii creștine (p. 171-188). *Har și Dar* (p. 189-202) este ultimul studiu ales de coordonatorul volumului pentru a fi redat în paginile acestui volum, iar de aici aflăm că: „După învățătura Bisericii noastre, ne mântuim prin har, credință și fapte bune în Biserică; iar harul ne este dat în dar, nu ca plată datorată de Dumnezeu pentru faptele noastre”. Toate studiile au mai fost publicate în revista *Studii Teologice* sau revista *Mitropolia Ardealului*, ori în Isidor Todoran, *Scrieri alese – volum omagial*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006; Isidor Todoran, *Tehnică și Spirit*, Sibiu, Tipografia, „Cartea Românească din Cluj”, 1944.

Vasilica Mîrza

Personalities of the Babeș-Bolyai University, vol. V, Romanian University and Country Founders: Vasile Pârvan, Onisifor Ghibu, and Nicolae Iorga, volume coordinated by Claudia-Septimia Sabău and Flaviu Vasile Rus, Cluj University Press, Cluj-Napoca 2018, p. 247 [Personalități ale universității Babeș Bolyai, vol. V, Universitatea românească și fondatorii națiunii: Vasile Pârvan, Onisifor Ghibu și Nicolae Iorga, volum coordonat de Claudia-Septimia Sabău și Flaviu Vasile Rus, Presa Universitară clujeană, Cluj-Napoca 2018, p.247].

Ioan Aurel Pop, actualmente Președinte al Academiei Române, deschide volumul cu un *Cuvânt înainte* intitulat *A book on University and Country Founders [O carte despre Universitate și Fondatorii unei țări]* (p. 7-10): „[...] acest volum are aceeași importanță pentru noi, oamenii din Transilvania, precum o carte despre Părinții Fondatori ai unei națiuni ar avea-o pentru toți românii. Universitatea este patria spiritului, garanția cunoașterii, și cheia pentru viitorul nostru.[...] Acesta este un volum în

amintirea acestor personalități din România, o colecție a gândurilor lor despre istoria poporului român, care sunt reunite aici, pentru ca prețioasele momente ale trecutului nostru și ale înțelepciunii strămoșilor noștri să nu cadă în uitare.

Primul capitol, *Vasile Pârvan*, se deschide cu studiul *Gaudeamus Igitur* (p. 13-18) scris de Ioan Aurel Pop. Varianta în limba română poate fi găsită în Vasile Pârvan, *Universitatea națională a Daciei Superioare și Datoria vieții noastre* (ediție anastatică), Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2012, p. I-IX. Al doilea text este scris de Vasile Pârvan și se numește „Datoria vieții noastre”, iar aici a fost tradus în engleză la paginile 19-43.

Al doilea capitol dedicat lui Onisifor Ghibu se deschide cu studiul *Onisifor Ghibu's outlook on the role of the University and Education in Culture and Society* (p. 47-52), scris de Flaviu Vasile Rus. La p. 49 aflăm care era concepția despre educație a lui Onisifor Ghibu și că aceasta era legată de principiul național. „Datorită acestei concepții, el a promovat studierea domeniilor și științelor care ne asigurau cu identitate națională a principiilor care ne definesc lumea de astăzi, de asemenea, și ne leagă de creația spirituală, artistică și culturală a poporului român. Conștient de realitățile și provocările puse societății după 1919, fiind un vizionar al misiunii sale pedagogice, Ghibu a trasat liniile fondatoare pentru universitate și dezvoltare culturală și a lăsat răspunsuri și soluții pentru problemele care privesc secolul XXI pentru viitoare generații. În opinia sa, problema fundamentală a întregii trăiri naționale a poporului poate fi redusă la educație. Nici calitățile rasiale sau unitatea națională sau bogățiile țării sau relațiile diplomatice nu au nici o valoare, dacă oamenii nu urmează să fie ghidați în concordanță cu cele mai importante principii, în cele mai adecvate moduri printr-o nouă educație. Fără existența unor politici naționale bine definite, împlinirea idealului național ar implica uriașe dificultăți”.

Onisifor Ghibu nu a căzut în naționalism sau în exclusivitatea națională, în multe cazuri el promova înțelegerea și pacea spunând că „noi românii, care eram subiectul altor state străine înaintea războiului, nu vrem să fim astăzi nedreți cu cei care au fost nedreți cu noi în trecut...”. În scrierile sale el sublinia importanța educației în mediul familial, și privea familia ca o barieră-valoare a civilizației, contribuind la perpetuarea umanității (p. 50). Biserica și Universitatea, instituțiile românești principale ale spiritualității și culturii, cu potențial să instaureze pacea și coeziunea în societate (p. 51). Un popor oprimat care nu a fost protejat de nici o lege nu poate fi salvat de la distrugere decât printr-o conștiință națională bazată prin cultura națională (p. 52).

Al doilea studiu, Onisifor Ghibu, *The Nationalist Character of Education and the Shaping of National Consciousness* (p. 53-68) a fost publicat în limba română în Onisifor Ghibu, *Pedagogia militans. Antologie de idei pedagogice* (editat de Patița Silvestru și Octavian O. Ghibu), București, Editura Semne, 1998, p. 54-69: „Individul nu poate fi pe deplin fericit într-o colectivitate nefericită. El/ea va trebui să își găsească fericirea în fericirea tuturor membrilor comunității căreia îi aparține, și această comunitate nu poate fi alta decât propria națiune.”

Al treilea studiu, Onisifor Ghibu, *On the Meaning of National Culture* (p. 69-76) a fost publicat în limba română în ziarul *România Nouă*, Chișinău, nr. 26-27, 20-21, II, 1918. Aici ne atrage atenția următoarea afirmație: „Oamenii nu rămân vii prin viețile lor, ci prin cultura lor”, făcând referire la civilizația greacă și cea romană.

Al patrulea studiu, Onisifor Ghibu, *The University of Dacia Superior and Romanian Pedagogy* (p. 77-103) a mai fost publicat și în limba română, în Onisifor Ghibu, *Prolegomena la o Educație Românească*, București, Editura „Cultura Românească”, S. A. R., 1941, p. 546-573.

Al cincilea studiu, Onisifor Ghibu, *The Romanian University of Dacia Superior on its Anniversary of fiveyear of activity* (p. 104-117) îl găsim publicat în limba română, în Onisifor Ghibu, *Universitatea românească a Daciei Superioare: cu prilejul împlinirii a cinci ani de activitate*, Editura Viața, Cluj, 1924.

Al șaselea studiu, Onisifor Ghibu, *Womens role in education* (p. 118-125) a fost publicat în limba română în Onisifor Ghibu, *Pedagogia militans. Antologie de idei pedagogice* (editat de Patița Silvestru și Octavian O. Ghibu), București, Editura Semne, 1998, p. 259-263.

Capitolul al III-lea este dedicat lui Nicolae Iorga. Primul studiu îi aparține Septimiei-Claudia Sabău, *Nicolae Iorga in the service of his Nation* (p. 125-129). „Ideea privitoare la unitatea fundamentală a poporului român și omogenitatea dezvoltării sale reprezintă direcția centrală a lucrărilor istoriografice și oratorice a lui Nicolae Iorga. Scrierile sale politice, culturale și, în special, istorice, certifică faptul că savanții români au fost unii dintre personalitățile cele mai implicate în împlinirea Unirii de la 1918. Autoarea alege să prezinte cronologic cele mai importante lucrări ale lui Nicolae Iorga, care relevă concepția sa despre idealul național. Primul studiu, Nicolae Iorga, *Some facts about the Romanian Ardeal* (p. 130-157) a fost publicat mai întâi în limba română, în Nicolae Iorga, *Ceva despre Ardealul românesc și Viața culturală românească de azi. Două conferințe cu privire la românii din Ardeal și Ungaria*, București, Editura Librăriei M. Onișor, 1907, p. 1-38. Al doilea,

Nicolae Iorga, *Romanian National Consciousness since the time of Michel the Brave until today* (p. 158-198) se găsește într-o variantă românească în Nicolae Iorga, *Ideea unității românești*, editat de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, București, Editura Minerva, 1987, p. 174-213. Al treilea studiu, Nicolae Iorga, *National Unity reflected in Romanian Literature* (p. 199-205), publicat în română în Nicolae Iorga, *Ideea unității românești*, editat de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, București, Editura Minerva, 1987, p. 264-270. Al patrulea articol, *The Historical Meaning of the Union* (p. 206-222), publicat și acesta în aceeași lucrare la p. 276-292. Al cincilea studiu, Nicolae Iorga, *The Romanian Union* (p. 223-237) publicată în limba română în Nicolae Iorga, *Unirea românească: conferința de la 24 ianuarie ținută la Societatea „Tinerimea Română”*, București, Editura Societății Culturale „Tinerimea Română”, 1934. Al șaselea studiu, Nicolae Iorga, *National Solidarity* (p. 238-244), publicat în română în Nicolae Iorga, *Sfaturi pe întunerec. Conferințe la Radio*, editat de Valeriu și Sanda Râpeanu, volumul I, 1931-1936, București, Editura Minerva, 1996, p. 173-179. Aceste preluări sunt însoțite de note explicative, care mai adaugă o corespondență peste timp a oamenilor și locurilor ce apar de-a lungul textelor, informații simple și nu de natură analitică sau critică.

Vasilica Mîrza

Florea Ioncioaia, Leonidas Rados (coordonatori), *Fragmente de pe un câmp de luptă: studii în istoria universității*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2018, 380 p.

Istoria academică prezintă interes deosebit din partea istoricilor, dar rămâne în continuare un teren eclipsat de subiecte ce par de impact mai mare. În ciuda apariției multor monografii dedicate marilor centre universitare din România, problema nu este epuizată. Cercetătorii urmăresc în continuare rezolvarea unor chestiuni aparent minore, dar de interes major și, în același timp, universitatea nu este privită doar ca un spațiu educațional, ci și unul cu rol social și politic. Studiile de istorie universitară analizează și explică multe detalii ce reprezintă o contribuție majoră la istoria și istoriografia universității românești. Una dintre contribuțiile recente este lucrarea coordonată de Florea Ioncioaia și Leonidas Rados, recunoscuți și specializați în istoria educației și a universităților. Volumul *Fragmente de pe un câmp de luptă: studii în*

istoria universității a apărut la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în 2018 și este parte a colecției *Historica*.

Volumul conține studii diverse, organizate cronologic și tematic, ce propun o analiză a rolului universitarilor în cadrul istoriei universității, analiza trecutului istoric, dar și contextualizarea acestui trecut pentru a înțelege deciziile și opțiunile celor menționați. Volumul debutează cu un *Cuvânt înainte* al celor doi coordonatori unde descoperim obiectivele propuse, cele de a contribui la istoriografia istoriei universitare în spațiul românesc, alegere justificată de faptul că aceasta de multe ori a fost umbrată și puțin cercetată. De asemenea, ideea proiectului a pornit de la lucrările unui simpozion desfășurat la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași plus alte câteva contribuții ale unor istorici consacrați preocupărilor de istorie universitară. Partea introductivă este completată de o listă a contribuitorilor unde sunt toți autorii și afilierea lor instituțională.

Coordonatorii au structurat volumul în patru părți, respectiv: *Istoriografie, discuții, surse; Istorii instituționale: începuturi și traume; Periferie, politică și politici universitare și Experiențe ale formării, experiențe ale identității*. Structura propusă a fost stabilită pe criterii tematice și cronologice și formează cadrul volumului care este unul consistent, bogat în surse documentare și inedit din perspectiva unor subiecte abordate.

Prima parte a volumului, *Istoriografie, discuții, surse*, cuprinde trei studii ce propun o abordare istoriografică și metodologică privind sursele și scrierea istoriei universității. Florea Ioncioaia în *Istoria și istoriografia universității: construcția unui câmp de cercetare* face o amplă analiză asupra evoluției istoriografiei universității de la începuturi până în prezent. Punctul de plecare este istoricul universităților germane și continuă cu inventarierea lucrărilor de referință cu o clasificare și o analiză a acestora. Autorul contextualizează curente culturale și politice ce au influențat istoriografia universităților, dar analizează și evoluția cronologică, tematică și stilistică a scrisului istoriei universității, cine a scris această istorie, ce impact a avut această schimbare și ce a dus la profesionalizarea ei. Studiul este unul complex în care cititorul descoperă rolul universității în diferite societăți și diversele moduri de a vedea universitatea. Ca punct definitoriu, studiul este dedicat analizei constituirii istoriografiei universității ca domeniu autonom de cercetare ce a avut la începuturi tradiția germană și a urmărit un cadru clar: sursele primare ale istoriei universității, primele manifestări, profesionalizarea scrisului istoriei universității, primele mari sinteze în domeniu, instituționalizarea acestui

domeniu și respectiv structurarea lui, fenomen ce face referire la perioada recentă.

În cel de-al doilea studiu, *Istoriile și istoricii Universității din Iași: profesorul Vasile Cristian și contribuția sa*, Bogdan-Petru Maleon propune o abordare metodologică limitată a unui subiect punctual, chiar problematic, privind contribuția istoricului în anumite conjuncturi politice. Obiectul acestui studiu este unul limitat la istoria Universității din Iași. Autorul a plecat de la demersurile scrierii unei asemenea istorii pornind de la rolul Analelor și acțiunile lui A.D. Xenopol la serbarea semicentenarului Universității din Iași. De asemenea, un rol foarte important a fost acordat scrierii istoriei universității influențată de factorul politic ceea ce a dus la politizarea aniversării Centenarului. Astfel, cele două volume ale *Istoriei Universității* demonstrează de fapt felul cum comuniștii „au confiscat din punct de vedere istoriografic centenarul primei instituții de învățământ superior din România”. Autorul a analizat și a comparat modul înființării Universității din Iași în antiteza celor Occidentale, curente ce au influențat dezvoltarea societății și minusurile ei. Totodată, a fost realizată o investigație asupra discuțiilor privind fondarea Universității din Iași și asupra studiilor critice referitoare la volumele din 1960. În acest context se încadrează și contribuția profesorului Vasile Cristian la istoriografia Universității din Iași. Profesorul nu a adus noi surse documentare, dar a propus noi interpretări, idei și nuanțări, preocupări privind formarea istoricilor școlii ieșene, interese privind scrierea istoriei românilor. Noua perspectivă presupunea un scris obiectiv ce încerca să evite amprenta ideologică.

Studiul lui Dumitru Ivănescu, *George Călinescu în arhivele Universității din Iași*, este bazat pe surse documentare necunoscute. Este vorba despre trei dosare de arhivă, ce fac referire la activitatea lui George Călinescu în cei șapte ani cât a fost profesor la Iași. Dosarele surprind de fapt traseul unei activități științifice și didactice pornind de la povestea susținerii tezei; ocuparea postului la Universitate – Conferința de Estetică și critică literară – unde sunt detaliile privind studiile, articole publicate, calificativele și comisia, memoriile de activitate; în timp ce în ultimul dosar sunt documente ce privesc procesul privind definitivarea la catedră, raportul asupra activității didactice și științifice, realizate de Octav Botez. Totodată, este analizat impactul operei sale de căpătâi – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* – în cercurile literare și politice.

Cea de-a doua secțiune – *Istории instituționale: începuturi și traume* – cuprinde patru studii ce evocă problemele și crizele ce au amenințat corpul profesoral, dar și instituția universității în sine. Mihai Chipser în studiul său,

Contribuția „Societății de medici și naturaliști” la înființarea Facultății de medicină din Iași, a refăcut traseul inițiativei de constituire a unei instituții de învățământ superior medical la Iași. Pornind de la contextul și problematica înființării unei asemenea școli, acestea se leagă chiar de crearea statului român modern. Mihai Chiper își focalizează analiza în jurul „Societății de medici și naturaliști” din Iași și surprinde momentele de la înființarea, activitatea, lucrările importante ale membrilor, ideile și observațiile privind organizarea învățământului medical superior la Iași. De asemenea, cititorul observă o serie de proiecte ale membrilor Societății, piedicile și reticențele de care s-au lovit. Totodată, important a fost blocajul apărut în urma emiterii decretului din 26 octombrie 1860. Schimbările au apărut de-abia în contextul politic, național și social al Războiului de Independență, care a dus la înființarea *de facto* a Facultății de Medicină la Iași în 1879, inițiativă care s-a lovit de diferite problemele de logistică. Concluziile acestei analize s-au rezumat la faptul că problema funcționării Facultății de Medicină nu făcea referire doar la neînțelegerile de la nivel local, dar și la comunicarea instituțională cu Ministerul de resort și chiar central, cu Parlamentul.

Trecând peste câteva decenii, Dănuț Doboș, în studiul său, *Alma Mater sub asediu: primul val de epurări la Universitatea din Iași (1945)*, face referire la o altă perioadă de criză privind epurările universitare din perioada postbelică. Acțiuni legate strict de contextul politic și istoric de la acel moment și activitatea Comisiei de Epurație din Universitatea ieșeană. Comisie ce avea în componența sa nume academice care erau cunoscute pentru opțiunile lor politice, iar activitatea ei trecea de la lege la abuz până la subiectivitate și răfuielei personale. Un instrument influent în acest proces a fost presa, care în articolele ei aducea acuze și cerea demiterea și eliminarea din Universitate. Unele dintre aceste acțiuni chiar au avut rezultate reale, deoarece cei vizați nu au rezistat defăimărilor, în timp ce altele au rămas fără rezultat. Activitatea acestei comisii a inclus conflictele de interes și acuzațiile reciproce ale profesorilor în cadrul proceselor ce au rezultat în reacții imediate ale cadrelor didactice epurate prin memorii și acuzații la adresa „epuratorilor”. Un loc important în cadrul studiului este acordat atitudinilor și deciziilor rectorilor de la acel moment Al. Myller și apoi Andrei Oțetea. Autorul a analizat procesul de epurare, care a început la sfârșitul anului 1944 și a continuat în 1945, acțiune ce a vizat profesori de la diferite facultăți acuzați ca fiind „simpatizanți”, „membri”, colaboratori legionari sau a Gărzii de Fier. Comisia de la Iași a fost cea mai „productivă”, comparativ cu Cluj și București, deoarece procesul de epurare încheiat în vara anului 1945 a

venit cu 32 de propuneri de licențiere înaintate Ministerului, număr semnificativ mai mare comparativ cu celelalte două centre universitare.

În același context politic și ideologic se încadrează și studiul *Reforma perpetuă. Politehnica ieșeană în anii stalinismului*, semnat de Mihai Dorin și Gabriel Mardare. Studiul urmărește ideologizarea și sovietizarea învățământului ingineresc și care a fost obiectivul final al acestui proces. Autorii urmăresc schimbările intervenite în vechea școală politehnică, marginalizarea ei și apariția unei multitudini de alte școli net inferioare. Epurările nu au ocolit școala politehnică ieșeană, o asemenea comisie a fost instituită în octombrie 1944. Un alt instrument a fost Frontul Democrat Universitar, care a marcat intrarea Politehnicii ieșene în zona dictatului politic. De asemenea, în aceeași perioadă s-a desfășurat procesul de suprimare a unor posturi, de comprimare a disciplinelor ce aveau un singur scop – eliminarea persoanelor indezirabile. Astfel, ascunse sub scopul rațiunilor economiilor bugetare au fost desființate 46 de posturi. Metamorfozele instituționale și legale au produs confuzia și răsturnarea valorilor academice, birocratizarea sistemului, ideologizarea disciplinelor și primarea selecției sociale în cadrul admiterii. Politehnica în acest fel a devenit un instrument politic ce sancționa ideologic nu doar profesorii, dar și studenții.

În antiteză cu studiul anterior, Laurențiu Vlad în cercetarea sa, *O istorie a Facultății Internaționale de Științe Umane de la Universitatea din București (1991-1995)*, analizează o inițiativă inedită și evitată de regimul anterior: științele politice. De asemenea, noutatea acestui demers a constat și de faptul că studiile erau în limbi străine cu aportul cadrelor didactice străine. Începuturile acestei facultăți a avut mulți colaboratori la o asemenea idee chiar dacă s-a lovit de o serie probleme de logistică: nu avea spațiu propriu și profesori titulari. Totuși, facultatea, ce a fost gândită după modelul institutelor politice din Franța, a funcționat favorabil având parteneriate internaționale cu lumea franceză, dar au apărut dispute privind diplomele licențiaților primari. Alte probleme instituționale ce și-au pus amprenta tot mai mult pe parcurs a fost în continuare lipsa profesorilor titulari, deoarece până la acel moment erau cadre din alte structuri ale Universității din București sau din cadrul Academiei Române. În ciuda problemelor, continuitatea ideii unei școli de științe politice a rămas. Aceasta a urmat un proces de reorganizare și redistribuire ce a urmat prin înființarea de specializări pe tematica facultății internaționale, titularizarea primilor profesori și primele generații de absolvenți. Autorul a propus și două anexe: *Actul de înființare a Facultății Internaționale de Științe*

Umane (iulie 1991) și *Planurile de învățământ, începând cu anul universitar 1994/1995*.

Cea de-a treia secțiune, *Periferie, politică și politici Universitare*, este una unitară din punct de vedere cronologic, tematic și metodologic. Aceasta face referire la perioada interbelică, una dinamică din punct de vedere politic, dar și social-istoric, raportată la mediul academic. În primul studiu al acestei părți, *Între „centru” și „periferie”: Universitatea din Iași și migrația academică*, Lucian Nastasă abordează un subiect dureros pentru Universitățile din „provincie”. Problema consta în faptul că centralismul politic era transformat în unul cultural, iar migrația academică a fost un fenomen ce a marcat Universitatea ieșeană. Astfel, Universitatea din Iași a fost ca o rampă de lansare, o cale de a pătrunde în rândul specialiștilor, iar multe personalități notorii de la Iași au vrut să plece la București, unii au reușit, alții nu. De exemplu, chiar și *junimiștii* au devenit bucureșteni. Motivația unei asemenea migrații a fost decăderea vieții literare de la Iași, Bucureștiul era considerat mult mai animat și bogat în viața culturală. De asemenea, viața socială, aspectul, lipsa de cultură generală alunga și nu făcea orașul Iași atractiv pentru străini. Infrastructura și lipsa diversității achizițiilor imobiliare au fost și ele o piedică. Totuși, comparativ cu Iașul, Clujul a fost atractiv pentru intelectuali spre nemulțumirea celor locali. În timp ce cazul Cernăuți era asemănător celui de la Iași, deoarece și de acolo „fugeau toți”. În același timp, venirea unor cadre didactice la Iași sau Cluj rămânea ca o șansă de promovare. Tendință ce s-a menținut și după 1940, când Iașul a devenit atractiv pentru cei cu ambiții de ascensiune universitară, deoarece au apărut multe posturi vacante după plecările la București sau „epurări”.

În al doilea studiu, *Universitarii și extrema dreaptă: cazul Dragoș Protopopescu de la Universitatea din Cernăuți*, Anca Filipovici propune un fragment caracteristic mediului academic din perioada interbelică unde se dezvoltau ideile politice și nu mai era separarea dintre academic și politic. Autoarea contextualizează devierea lui Dragoș Protopopescu spre mișcările nedemocratice sau antisemite, formarea și activitatea publicistică și devierea spre politică și Mișcarea Legionară. Caracteristic lui Protopopescu a fost faptul că acesta a înțeles „starea sufletească” a studențimii și a studenților. De asemenea, Anca Filipovici surprinde relația acestuia cu Nechifor Crainic și activitatea la ziarul *Calendarul*. Astfel, încă din primele publicații reiese susținerea lui Protopopescu pentru studenții naționaliști ce s-a menținut și, în acest context, s-a manifestat apropierea de Legionari. De fapt, Dragoș Protopopescu s-a alăturat intelectualilor ce au sprijinit ideologic și politic legionarismul. Ulterior, studiul surprinde

realizările lui Dragoș Protopopescu în editorialele *Sfarmă Piatră*, *Porunca Vremii* și *Buna Vestire*, la cel din urmă a fost redactor. Activități caracterizate cu un discurs de dreapta, antisemit și naționalist, depărtat de problema universitară și apropierea continuă de studenții naționaliști și legionari, în antiteză cu tinerii din proiectul regal. Acțiuni care de fapt i-au marcat viața prin suspendarea activității didactice și apoi revenirea la catedră. Totuși, trecutul legionar l-a urmărit și a dus la un sfârșit tragic. Autoarea a încheiat studiul cu receptarea și imaginea actuală a lui Dragoș Protopopescu.

Studiul următor, *Ofensivă culturală și educație dirijată: considerații privind limitarea numărului de studenți în România Mare*, semnat de Dragoș Sdrobiș, este un demers de istorie socială ce își propune surprinderea contextului ce a dus la decizia Ministerului din 1935 de limitare a numărului de studenți. Autorul consideră că asemenea decizie este dovada unor acțiuni mult mai semnificative ce recunoșteau de fapt că studenții deveniseră un factor socio-politic puternic. De asemenea, erau primii pași spre anihilarea principiului autonomiei universitare. Decizia din 1935 a făcut parte dintr-un proces mai amplu de control al tineretului întrunit în Universități, care a devenit un loc central al societății interbelice românești. Explozia numărului de studenți a dus la problema șomajului intelectual într-o societate preponderent agrară și analfabetă. Astfel, au fost inițiate proceduri legislative spre limitarea autonomiei universitare, măsuri de prevenire și limitare a utilizării studențimii ca resursă a radicalismului politic. Aceste acte radicale au fost de fapt premisa unor evenimente politice drastice ce au dus la măsuri pentru raționalizarea sistemului universitar. Totuși, problemele de fond ale vieții studențești nu au fost rezolvate, dar apar modificări legislative privind disciplina și drept consecință mulți studenți au fost exmatriculați. Totodată, în 1938 a fost abolită autonomia universitară, iar Universitatea a intrat sub controlul statului.

Ultima parte a volumului, *Experiențe ale formării, experiențe ale identității*, nu este atât de radicală ca cea anterioară. Această secțiune surprinde spațiul academic în cotidian, ca loc de formare și socializare, de percepție și creare de legături personale și profesionale. Cornel Sigmirean, în *Student român la Budapesta (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)* surprinde problema formării studenților români în unul dintre cele mai importante centre universitare unde au plecat tinerii români înainte de 1918. Autorul surprinde contextul studiilor studenților români în Imperiul Austro-Ungar, dar în special la Budapesta. Aici au fost redată trăirile acestora de la primul pas în gară și etapele vieții studențești. Astfel,

cititorul descoperă impactul întâlnirii cu metropola, depărtarea de casă, revelarea unei lumi noi reflectate în operele lui Octavian Goga sau Alexandru Ciura. De asemenea, autorul redă adaptarea tinerilor la modelul de viață din Budapesta: viața studentească și socială, serile organizate sub patronajul Societății „Petru Maior”, viața boemă a cafenelelor și berăriilor etc. Totodată, nu a fost evitat subiectul influenței profesorilor, profesionalismul sau neprofesionalismul lor, dar și influența vieții literare maghiare și formarea viitorilor oameni de cultură români.

Următorul studiu, la rândul său, este unul punctual. Leonidas Rados aduce în prim-plan două personalități marcante ale mediului academic, una de la Universitatea din Iași și cealaltă de la Universitatea din București, în studiul *Epistolar savant: Oreste Tafrali și Demosthene Russo*. Cercetare ce este consecința prelucrării unei părți a arhivei lui Demosthene Russo și surprinde corespondența dintre Tafrali și Russo. Scrisorile au fost redactate în limbile română, greacă și franceză și s-au întins pe o perioadă de 18 ani. Prima a fost o scrisoarea semnată de Tafrali către Russo pe 2 februarie 1905, apoi a urmat o perioadă de întrerupere între 1916-1919 și a continuat până în 1923, ultima scrisoare e datată pe 20 mai 1923 semnată de Tafrali către Russo. Autorul face o prezentare scurtă a protagoniștilor corespondenței – formarea, începuturile și viața academică. De asemenea, Leonidas Rados realizează o analiză critică a corespondenței, care îl are în prim-plan pe Tafrali: problemele personale, trăirile din experiența studiilor de la Paris, diferite temeri, eforturi și acțiuni ale acestuia pentru obținerea Catedrei de Arheologie și Antichități de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași. Totodată, sunt surprinse trăiri intime ale lui Tafrali privind eforturile de a se transfera la București din cauza, în parte, a relațiilor dificile cu colegii. Întreruperea bruscă a corespondenței în 1923 nu are o cauză, dar autorul propune diferite ipoteze pornind de la profilul personajelor. Cele 54 de scrisori, prelucrate și traduse, cu note pentru detalii, sunt o lectură interesantă pentru cei interesați de relația și corespondența dintre cei doi intelectuali.

Ultimul studiu al volumului, *Universitari în conclav: Congreșele „Asociației profesorilor universitari din România” în Clujul interbelic*, semnat de Ana-Maria Stan, analizează modelul unei mobilizări și unități academice ce avea să aibă un rol profesional și chiar politic în România unită după Primul Război Mondial. Cu începuturi încă din timpul războiului, în 1917, Asociația profesorilor Universitari din România (APUR) de la primele întruniri și-a stabilit clar obiectivele, în statute, și a avut implicări politice și sociale importante. Asociația avea întruniri periodice, însă autoarea a analizat temele dezbătute la întrunirile APUR

desfășurate în perioada interbelică în Transilvania, la Universitatea din Cluj, în 1921, 1925 și 1929. Aceste adunări au avut impact însemnat pentru istoria învățământului românesc, dar și pentru istoria locală. Proiectele propuse în cadrul congreselor prevedeau uniformizarea și sincronizarea legislativă a învățământului românesc, funcționarea propriu-zisă a universităților, salarizarea universitarilor, relația cu mediul academic străin, dar și schimburile instituționale interne, „chestiunea studentescă”, publicarea manualelor și lucrărilor științifice, problema privind asistența sanitară acordată studenților etc. Multe discuții au fost reluate la alte congrese, au fost multe dezbateri și schimburi de păreri. Aceste întruniri nu au fost în zadar, ținând cont de statutul profesorilor care erau influenți în contextul vieții cultural-științifice și insistența cu care pledau pentru schimbări, unele hotărâri ale adunărilor APUR s-au regăsit în forma finală a Legii Învățământului, adoptată în aprilie 1932. De multe ori, propunerile erau chiar elemente de noutate și au fost aplicate în diferite ordine ale Ministerului. Rolul și influența APUR a fost semnificativă, în timp a devenit o rețea națională puternică și a unit universitățile din România, ipoteză consolidată de faptul că multe dintre pozițiile pronunțate la congrese au fost încadrate în legislația Ministerului de resort.

Volumul coordonat de Florea Ioncioaia și Leonidas Rados propune o incursiune în istoria și istoriografia Universității cu noi teme și abordări, cu surse documentare inedite ce completează un domeniu de multe ori neglijat, dar foarte interesant.

Iana Balan

Personalități ale Universității Babeș-Bolyai, vol. VII, Florian Ștefănescu-Goangă, volum coordonat de Daniel David, Presa Universitară Clujeană, 2019, 119 p.

Anca Lemaire, neopata lui Florian Ștefănescu-Goangă, reușește să adune în paginile acestui volum o seamă de oameni care să prezinte personalitatea și activitatea omului-profesor-organizator de școală, care a marcat prima etapă a funcționării Universității clujene. Florian Ștefănescu-Goangă a fost profesor între 1919-1940 și Rector între 1932-1940. În perioada 1950-1955 a fost închis la Sighet și s-a stins din viață la 26 martie 1958, aflăm din rândurile scrise de fiica sa, Silvia, în *Prefața* acestui volum (p. 7-11).

Primul capitol, *Studii despre profesorul Florian Ștefănescu-Goangă* se deschide cu o *Introducere* (p. 15-18) semnată de Daniel David, în care ne este prezentat un scurt eseu biografic întocmit de Mircea Popa și Viorica Sâncrăian (ed.), *Florian Ștefănescu-Goangă. Cetatea Universitară* – vol. I (Texte și evocări. Teza de doctorat), 2002, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană. La final autorul spune: „Așadar, lucrarea de față nu este o evocare istorică, ci o lucrare care arată cum sunt experiențiate/actualizate în prezent activitățile și personalitatea lui Florian Ștefănescu-Goangă, de cei care îi continuă activitatea academică și cunosc la zi și lucrările istorice scrise de-a lungul timpului despre Florian Ștefănescu-Goangă. Este așadar o lucrare inedită, complet diferită de cele scrise până acum, reflectând atent și direct experiența subiectiv fenomenologică a unora dintre cei care formează astăzi Școala clujeană de psihologie, experiență derivată din elementele cognitive (ce știm din surse formale și informale), și comportamentale (ce facem astăzi în Școala clujeană de psihologie)”.

Al doilea capitol întocmit tot de Daniel David, *Florian Ștefănescu-Goangă: Om de știință și Rector* (p. 19-34), ne prezintă structurat în *Introducere* și subcapitole *Omul de știință – Creator de școală; despre Școli academice de știință; despre Școala clujeană de psihologie* contribuția autorului Daniel David din textul *Școala Clujeană de Psihologie Clinică și Psihoterapie la Universitatea Babeș-Bolyai: Tradiție-Exceelență-Onoare*, 2003 – Moment aniversar, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013. Subcapitolul *Activitatea academică specifică* se regăsește și în Florian Ștefănescu-Goangă, *Memoriu pentru înființarea unei „Asociații de extensiune universitară în Cluj”*, preluată din volumul editat de Mircea Popa și Viorica Sâncrăian, p. 65. Al treilea subcapitol, *Rectorul*, prezintă activitatea lui Florian Ștefănescu-Goangă în această înaltă funcție, pe care a deținut-o în două mandate, 1932-1940, la Universitatea „Regele Ferdinand I”.

Capitolul al III-lea scris de Adrian Opre, *Florian Ștefănescu-Goangă: Mentor* (p. 35-52) face o evaluare a învățământului interbelic și corespondența purtată de Florian Ștefănescu-Goangă cu discipolii săi, Liviu Rusu, Nicolae Mărginean, Alexandru Roșca, Dumitru Todoran, Mihai Beniuc. Aceștia au beneficiat de sprijinul lui în perioadele de pregătire și specializare la Universități din întreaga lume:

„Pentru noi cei de azi important este cât de mult vrem sau putem să învățăm din înțelepciunea și realizările înaintașilor. Indiferent de epocă, de contextul istoric sau cel socio-economic pentru reușita unei reforma în educație este foarte important modul în care Statul percepe cultura,

învățământul și știința. În perioada interbelică, învățământul și cultura au reprezentat elementele cheie de constituire a națiunii. Liderii vremii au dovedit că sunt conștienți de faptul că statul este o structură educatoare autentică, care poate să controleze învățământul, iar învățământul este o premisă a construirii națiunii. De altfel, imediat după Marea Unire, *Învățământul, știința și cultura* au cunoscut o dezvoltare fără precedent. Climatul optimist generat de Marea Unire, dar și setea de cultură a poporului au permis realizarea unui adevărat salt calitativ în aceste domenii, probat prin performanțele de nivel european și chiar mondial al elitelor intelectualității românești” (p. 51-52).

Capitolul al IV-lea, Anca Dobrean, Aurora Szentágotai, Daniel David, Ștefan Szamosközi, *Florian Ștefănescu-Goangă: model al Școlii de Psihologie Clinică și Psihoterapie*(p. 53-74) reia date biografice și prezintă situația actuală a școlii de psihologie clujeană, întreaga ei organizare și performanță.

Capitolul al V-lea, Petru L. Curșeu, Adrian Opre, Oana Benga, Florian Ștefănescu-Goangă: *Despre imortalitate simbolică și organizarea modernă a Departamentului de Psihologie din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca* (p. 75-122) se bazează și de această dată pe corespondența purtată de Florian Ștefănescu-Goangă cu discipolii săi. Din acele scrisori s-au putut desprinde „câteva principii după care s-a ghidat Florian Ștefănescu-Goangă în organizarea Institutului de Psihologie și, în parte, a Universității clujene, în perioada în care a fost Rectorul acesteia. Această analiză, precum și cunoștințele transmise transgenerațional, prin narațiuni și practici, ne-au condus spre identificarea a patru principii de construcție instituțională: (1) principiul integralității; (2) principiul obiectivității în cercetare; (3) principiul organizării academice riguroase și (4) principiul vizibilității și relevanței. Vom prezenta în cele ce urmează fiecare principiu după cum rezultă el din frânturile de corespondență analizate și vom reflecta asupra modului în care aceste principii au ghidat dezvoltarea, fundamentează funcționarea și susțin performanța Departamentului de Psihologie”.

Capitolul al VI-lea, Mircea Micle, *Florian Ștefănescu-Goangă: Cinci exerciții de admirație*(p. 113-116) ne propune un exercițiu prin care se recunosc meritele existenței lui Florian Ștefănescu-Goangă și modul de recunoștință prin care astăzi privim întreaga lui contribuție la dezvoltarea învățământului superior din România.

Vasilica Mirza

Dănuț Doboș - *Universitatea captivă*, Vol. III: *Traumele învățământului superior 1945-1960*, Iași, Editura Vasiliana '98, 2019, 356 p.

Volumul *Traumele învățământului superior 1945-1960* încheie trilogia *Universitatea captivă*, dedicată de istoricul ieșean Dănuț Doboș situației învățământului superior românesc din primele decenii ale perioadei comuniste. În comparație cu cele două volume precedente, această ultimă parte a lucrării aduce în fața cititorilor (specialiști și public larg deopotrivă) o perspectivă metodologică diferită, însă la fel de interesantă. Mai precis, acum pătrundem în atelierul de lucru sau în „bucătăria internă” a acestui demers științific, ceea ce permite înțelegerea complexității temei cercetate, limitările intrinseci și extrinseci care au modelat-o, provocările cărora a trebuit să le facă față autorul.

De altfel, în capitolul care deschide acest volum, Dănuț Doboș descrie în amănunt avaturile realizării, susținerii și apoi ale publicării tezei sale de doctorat, teză care a stat la baza trilogiei *Universitatea captivă*. Mărturia sa atestă faptul că în România, pentru învățământ, la fel ca și pentru domeniile religios, juridic, medical sau militar, fenomenul comunizării continuă să fie dificil de abordat, în special datorită chestiunilor etice care pot apărea în urma studierii atente și (cvasi)exhaustive a surselor documentare. Tot de aici decurge și caracterul oarecum neînchegat, mai puțin analitic al cărții, fapt recunoscut și asumat de autor: „volumul al treilea al trilogiei *Universitatea captivă* este, din păcate, nefinalizat, departe de forma pe care am dorit să i-o dăm acum două decenii. Cele câteva medalioane pe care am reușit totuși să le realizăm oferă cititorului imaginea a ceea ce trebuia să cuprindă volumul în plinătatea sa, adică reconstituirea cu fidelitate a biografiei actanților principali ai lucrării noastre, în special în latura represivă sau chiar de martiraj a unor universitari, după epurarea lor de la catedră și decesul lor în captivitatea comunistă” (p. 23).

Într-adevăr, acest volum conține un mănunchi de studii de caz, de „dosare” de personalități academice, care completează și întregesc temele discutate în volumele I și II ale lucrării *Universitatea captivă*. La o privire mai atentă, descoperim că, inițial, marea majoritate a acestor texte au fost articole publicate, în serial, în periodicele ieșene „Cronica” și „Timpul”, în anii '90, când autorul se documenta pentru teza sa de doctorat. Cu toate că au trecut 25 de ani sau mai mult peste ele, portretele redactate de Dănuț Doboș și-au păstrat actualitatea. Poveștile lui Petru Caraman, P. P.

Panaitescu, Gh. I. Brătianu, Radu Vulpe, Onisifor Ghibu, Mihai Cocuz, Theodor Ville, Maria Celan, ș.a alcătuiesc dimensiunea umană, individuală și individualizată a complicatului proces de înlocuire a elitelor democratice cu cele comuniste. Este demonstrată încă o dată, dacă mai era nevoie, relevanța prosopografiei în reconstituirea fidelă și nuanțată a unor epoci istorice, și în special a celor controversate.

Privind selecția numelor care alcătuiesc volumul, se remarcă predominanța figurilor din științele socio-umane (istorie, filologie/etnologie) sau juridice, și o prezență mai redusă a celor din domeniul științelor aplicate (matematică, biologie etc.), fapt de altfel explicabil prin însăși natura acestor discipline, cele dintâi fiind mult mai pregnant orientate spre analiza critică a contextului socio-politic și cultural, deci „periculoase” pentru noii conducători ai României. Deseori, efectele epurărilor depășesc destinul unei singure persoane, întinzându-se și asupra altor generații sau reprezentanți ai familiei acestuia, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în cazul profesorului ieșean Petru Caraman și a fiului său, matematicianul Petru P. Caraman (vezi p. 261-273). Declarațiile și destinul acestor urmași ai universitarilor epurați, completeate de documentele de arhivă, ne arată atât încrâncenarea, cât și complexitatea mecanismelor prin care s-a încercat transformarea elitelor românești în conformitate cu rigorile ideologice ale noului regim comunist. Eliminarea, sub diferite forme, a intelectualilor interbelici a fracturat profund evoluția firească și nivelul de performanță al mediului universitar românesc, care abia de puțină vreme și-a regăsit vocea și locul cuvenit în concertul instituțiilor similare de pe scena internațională. Rămâne așadar deschisă întrebarea *unde s-ar fi situat universitățile din România astăzi fără episodul celor aproape 50 de ani de comunism?*

Numeroasele surse arhivistice din cel de-al treilea volum al lucrării *Universitatea captivă* sunt importante pentru schițarea unor viitoare biografii sau monografii ale personalităților din lumea academică, ori pentru completarea lucrărilor de acest tip deja apărute. Totuși, ar fi fost de dorit ca toate aceste informații inedite din „dosarele” pe care ni le-a propus spre lectură autorul să fie urmate și de un scurt capitol de concluzii, care să închege și să evidențieze valoarea lor. Totodată, am fi apreciat un mai mare echilibru între studiile de caz dedicate ieșenilor și cele care tratează situația reprezentanților din restul centrelor universitare românești. Acest lucru ar fi proiectat o imagine mai echilibrată a peisajului academic supus presiunii autorităților locale și centrale.

Cu toate acestea, așa după cum bine remarca Dănuț Doboș, volumul de față dovedește fără drept de apel faptul că „arestarea și încarcerarea

universitarilor români în perioada dictaturii comuniste a lui Gh. Gheorghiu-Dej rămâne o pagină neagră în istoria învățământului superior..”. Studiarea perioadei 1948-1989 continuă să reprezinte o provocare pentru specialiștii interesați de istoria universitară și istoria intelectualilor, căci sunt încă multe aspecte de elucidat – fie în comparație cu alte centre universitare din România, fie în contrast cu evoluțiile înregistrate în fostele țări ale blocului estic ori în Vestul Europei.

Ca o concluzie, susținem ideea că ultimul volum al trilogiei *Universitatea captivă* se înscrie, la fel ca și precedentele două, printre instrumentele de lucru indispensabile pentru toți cercetătorii care se ocupă de sistemul școlar românesc din comunism, și mai ales de profesorii care l-au slujit. Lucrarea lui Dănuț Doboș, în întregime ea, va rămâne o referință de neocolit în domeniu, și ne lansează totodată o provocare, anume aceea a depăși și dezvolta analizele pe care ni le-a propus, cu multă acribie și atenție la nuanțe, în paginile sale.

Ana-Maria Stan

Dana Băran, *Decani și rectori ai Universității de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași (1879-2019)*, Iași, Editura „Gr. T. Popa” UMF Iași, 2019, 397 p.

Volumul se deschide cu o introducere în istoria instituției, devenită între timp „universitate” începând din 1879 până recent: „Repere în istoria Universității de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași” (p. 3-34). Cu excepția primelor două pagini, ilizibile, precum și a unor naivități sau banalități istorice, demersul fixează destul de bine evoluția studiilor de medicină la Iași, de la condiția unei simple facultăți în cadrul Universității, fondată cu aproape două decenii întârziere, în raport cu proiectul original al acesteia, la situația de astăzi, de instituție autonomă, cu mai multe facultăți și o atractivitate în creștere.

Cursurile de medicină au început la Iași pe 1 decembrie 1879, după un vot în Parlament prin care se atribuiau 27 de mii de lei pentru bugetul unei facultăți „medicale” în cadrul Universității din Iași. Primul decan al facultății a fost Leon Scully Logothetides, care a și ținut cursul inaugura de anatomie. Facultatea avea 14 studenți înscriși, iar ca profesori au fost chemați cei ai secției de Științe: Petru Poni, pentru chimie, Ion Stravolca, fizică, Anastasie Fătu, botanică (singurul cu o formație medicală), Leon Cosmovici, zoologie. Studiile demarează cu greutate, atât din cauza

absenței unui corp profesoral format, cât și a absenței studenților, la fel ca și în cazul celorlalte facultăți ieșene de altfel. De asemenea, o problemă o constituia deficitul de laboratoare și dotări minimale pentru asemenea studii.

În scurt timp de altfel, Facultatea de Medicină a fost la un pas să fie desființată. Abia în 1884 facultatea primește „dreptul de acorda titlul de doctor în medicină și chirurgie, ceea ce le conferea dreptul de liberă practică” (p. 5). Primele titluri vor fi acordate în 1887, care însemnau de fapt și încheierea regulată a studiilor de medicină (titlul de licență fiind interzis printr-o decizie a ministerului încă din 1885). Instaurarea regimului comunist a fost favorabilă studiilor de medicină, cel puțin sub raport instituțional: legea din august 1948 rupe Facultatea de Medicină din corpul Universității, oferindu-i autonomie și extinzându-i domeniul, cu mai mult facultăți și specializări. Urmează de fapt un proces continuu de reconfigurare instituțională, care se stabilizează oarecum în anii 80, prin cristalizarea domeniilor principale sub forma celor trei facultăți: Medicină Generală, Farmacie și Stomatologie. La acestea se adaugă după 1990, o facultate de Bioinginerie Medicală.

Dana Baran ne oferă aici mai puțin o istorie a decanatelor cât un breviar de istorie generală a acestor studii, în care din când în când este inserată câte o inițiativă a câte unui decan. Sunt aduse date noi, dar narațiunea se bazează mai ales pe contribuțiile mai vechilor monografii (mai cu seamă cele semnate de G. Bogdan, C. Romanescu, V. Râșcanu et alii). Puțină problematizare (nu amintește nimic de pildă de antisemitismul unor C. Șumuleanu), perspectivă critică aproape inexistentă.

Secțiunea următoare a lucrării este consacrată listelor cu decanii și rectorii „Universității de Medicină și Farmacie Grigore T. Popa” din Iași (1879-2019) (p. 35-43), începând cu decanii Facultății de Medicină ai Universității din Iași, continuând cu rectorii Universității care au provenit din rândul membrilor Facultății de Medicină, decanii diverselor facultăți ai noului Institut de Medicină de după 1948. Tabelele, care cuprind numele, anii de viață și anii de mandat, sunt indiscutabil utile ca instrumente de lucru.

Este drept că date mai consistente pot fi găsite în secțiunea următoare a cărții, care reprezintă de fapt și partea cea mai originală a lucrării cuprinzând scurte fișe biografice și notițe cu privire la activitatea ca decan sau rector ale tuturor celor amintiți anterior: decanii Facultății de Medicină ai Universității Iași (p. 44-70), profesorii Facultății de Medicină care au ajuns rectori ai Universității din Iași (p. 71-80). Urmează apoi notițele privitoare la decanii noilor facultăți ai Institutului de Medicină și Farmacie

de după 1948: decanii Facultății de Igienă, 1945-1955 (p. 81-83), decanii Facultății de Pediatrie, 1948-1955 (p. 84), decanii Facultății de Medicină , 1948-1990 (p. 85-93). O altă serie de liste este consacrată personalului de conducere al „Universității de Medicină și Farmacie” de după 1990, respectiv, cel al Facultății de Medicină (p. 94-104), precum și al celor două facultăți apărute după 1948 și existente astăzi în programele de studii medicale ieșene: decanii Facultății de Farmacie, 1948-2019 (p. 105-119), decanii Facultății de Stomatologie, 1948-1990/ Medicină dentară, 1990-2019 (p. 120-129), ca și cei ai noii specializări apărute după 1990, Facultatea de bioinginerie medicală (p. 130-134). Această secțiune de încheie oarecum surprinzător, ținând cont de titlul volumului, cu o listă a rectorilor Institutului de Medicină și Farmacie „Prof. Dr. Dumitru Bagdasar”, 1984-1990 (p. 135-144), și ai Universității de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa”, 1990-2019 (p. 143-156), cum apare noua apelatie sub care se desfășoară studiile avansate de medicină la Iași.

Aceste notițe nu sunt nici prea extinse, nici critice. Destul de sumare, frugale am putea spune, prezentările din volum au un caracter cvasi-oficial, unele fiind probabil extrase din documentele oficiale al instituției sau din fișele personale de autocaracterizare profesională care abundă în cultura noastră administrativă. De altfel, cu excepția notițelor câtorva figuri istorice, avem puține trimiteri bibliografice, care să indice un demers de investigație critic și sistematic. De asemenea, este evident că autoarea nu și-a propus nici să urmărească anumite aspecte, cu excepția poate a „contribuției la dezvoltarea Facultății”, oricum o temă vagă, nici să documenteze critic aspecte problematice atât din biografia celor amintiți cât și din istoricul facultății respective. În fapt, s-ar putea spune că aceste notițe privesc mai mult administrația decât administrarea afacerilor universitare.

Cu toate acestea, demersul nu este lipsit de merite, fie și pentru că autoarea a avut acces la documente interne și poate oferi „din interior” informații care unui istoric profesionist i-ar fi fost greu accesibile. În fapt, este un demers destul de rar în istoriografia universității. De altfel, această secțiune este urmată de alte două cuprinzând documente, narative și vizuale, privind administrația și administratorii instituțiilor universitare cu profil medical ieșene: este vorba de mărturii, acte, rapoarte administrative și contribuții teoretice ale unora dintre decanii și rectorii instituției (p. 157-297). Este o secțiune masivă, eterogenă, interesantă, dar al cărei conținut ar fi meritat o atenție mai mare, inclusiv din punct de vedere al tehnoredactării (ar fi putut fi semnalizată grafic, de pildă, mai expresiv).

De altfel, i s-ar fi potrivit plasarea sa la „anexe”, ca o secțiune complementară secțiunilor pur „narative”.

Fapt este că putem găsi aici de la „amintiri” ale rectorului (Universității din Iași), Nicolae Leon, din 1918, cu mai multe documente anexate, de mare interes pentru istoria universității în general, rapoarte ale unor rectori „mediciniști” ai Universității, apărute în Anuarul acesteia din perioada interbelică, două prelegeri inaugurale din aceeași perioadă, dintre care aceea a lui Gr. T. Popa. „Spiritul universitar și tendințele învățământului” era deja notorie încă de atunci. De altfel, figura noului patron al universității medicale domină această secțiune, mai ales prin publicarea unui studiu al acestuia destul de amplu din 1945, remarcabil ca deschidere, informare și suport teoretic: „Reforma spiritului. Principii de educație și învățământ” (p. 215-267). Această secțiune este însoțită de numeroase fotografii cu privire la „actorii” prezenți în text.

Ultima secțiune, cu un caracter neclar, nepaginată, dar excelentă din punct de vedere vizual, cuprinde reproduceri fotografice cu conținut divers: de la edificii ale Universității, la momente festive (cele mai multe), imagini ale unor distincții, fotografii ale unor personalități istorice, monumente și clădiri ale Iașului etc., dintre care unele nu-mi pare că și-ar justifica prezența. Cele peste o sută de pagini au mai curând caracterul unui album, în care este greu să găsești vreo logică narativă sau vizuală. Ținând cont de costurile unei asemenea întreprinderi, secțiunea ar fi meritat poate cel puțin un cuprins și câteva note explicative.

Este evident că volumul semnat de Dana Baran are meritele sale și deschide o ușă către o mai bună înțelegere a trecutului studiilor medicale ieșene. În ciuda unor contribuții mai vechi sau mai noi, literatura consacrată studiilor de medicină în Iași este în suferință. Acest fapt se datorează atât naturii înseși a acestor studii, care au cunoscut o evoluție instituțională destul de complicată, cât și dificultății studiului acestui trecut, o dificultate specifică studiilor „tehnice”: pe de o parte, istoricii care să aibă competențe „tehnice” într-un domeniu ca acesta sunt foarte rari, pe de alta cei care au o inițiere profesională în aceste domenii, nu au aproape nici un fel de calificare ca istorici.

În cazul de față, autoarea este recunoscută prin încercările sale de a configura o istoriografie a trecutului fostei Facultăți de Medicină a Universității ieșene. Unele dintre acestea au fost recenzate de publicația noastră. Rezultatele acestui demers pot fi integrate demersului de istorie instituțională, autolegitimantă. Supraexpunerea figurilor administrative trădează o agendă care pune pe primul plan poziția administrativă în dauna poziției epistemice, încurajând hagiografia, amestecul rolurilor și

ignorarea luptelor pentru putere din mediul academic. Ar fi fost necesare și o analiză critică a rolului jucat de „personajele” sale, a eșecurilor și derapajelor pentru a face demersul credibil.

În același timp atât autoarea cât și editorul acordă o redusă atenție aspectelor „tehnice” ale cercetării și editării unei lucrări academice. Pe lângă faptul că suportul documentar este destul de precar, iar citările eronate abundă (a se vedea numai nota 1 de la pagina 5, sau nota 6 de la pagina 7), editorial volumul este la minimumul acceptabil. Destul de masiv, imprimat în condiții aproape de lux, cu o anexă cuprinzând imagini de aproape o sută de pagini, grafica volumului abuzează de titluri, supra-titluri și subtitluri, lozinci, motto-uri, fotografiile aruncate în pagină adesea aleatoriu. Marea problemă este însă mai ales faptul că volumul este lipsit de un cuprins și de un indice de nume, absolut necesare în contextul dat. Anexele par editate fără vreo logică anume. De aceea, în ciuda conținutului uneori meritoriu, volumul pare mai degrabă un album și de aceea nu poate fi folosit decât cu mare dificultate ca instrument de lucru. Un volum de protocol.

Florea Ioncioaia

Leonidas Rados, *Un cărturar de altădată: Constantin Erbiceanu (1838-1913)*, Editura Academiei Române, 2020, 475 p.

A realiza biografia unei personalități complexe a culturii române, asupra căreia timpul a așternut uitarea, poate constitui un demers anevoios, prin prisma dificultăților inerente care pot interveni pe parcursul activității laborioase de cercetare, dar pe care specialiști responsabili și-l asumă fără prea multe ezitări.

Un exemplu în acest sens este cercetătorul Leonidas Rados, autor, editor și coordonator al mai multor lucrări dedicate istoriei culturii și educației, precum *Sub semnul acvilei. Preocupări de bizantinistică în România până la 1918* (2005), *Școlile grecești din România (1857-1905). Restituții documentare* (2006), *Primele studente ale Universității din Iași. Vol. 1. Facultatea de Litere și Filosofie (1879-1897)* (2010), *V. A. Urechia, Din tainele vieții. Amintiri contimporane (1838-1882)* (2014), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX)* (2015), care și-a consacrat mai bine de două decade întocmirii volumului *Un cărturar de altădată: Constantin Erbiceanu (1838-1913)*, publicat în anul 2020, sub auspiciile

Editurii Academiei Române și fără a-și neglija alte proiecte de cercetare, așa cum putem deduce din rândurile de mai sus.

Prefațată de o introducere care îl familiarizează pe cititor cu argumentele de ordin științific, care au motivat cercetarea întreprinsă, și reunind un număr de opt capitole, structurate cronologic și semnificative prin conținut și amploare, pentru a contura viața, activitatea și opera savantului ieșean Constantin Erbiceanu, apariția editorială de față devine accesibilă nu doar reprezentanților mediului academic, ci și publicului larg, dornic să descopere un reprezentant erudit, mai puțin cunoscut, al elitei culturale moldave din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul veacului următor.

În biografiile intelectualilor români, educația primită de aceștia este uneori tratată superficial, cu toate că reprezintă etapa esențială care a stat la baza evoluției lor profesionale și a ascensiunii sociale. Astfel se explică cele trei capitole dense (*Copilăria și anii de școală*, *Student la Universitatea din Iași (1860-1864)*, *La Universitatea din Atena*), rezervate de autorul monografiei instrucției tânărului Constantin Erbiceanu, prezentat mai întâi ca elev la școlile din Sârca, Târgu Frumos, Seminarul de la Socola și Liceul Național din Iași, iar mai apoi ca student al Facultăților de Teologie, de la Iași și Atena, la aceasta din urmă desăvârșindu-și formarea ca teolog. Simultan cu prezentarea școlilor urmate de viitorul elenist, istoricul ieșean a realizat o radiografie a sistemului de învățământ din Moldova, de la mijlocul veacului al XIX-lea, într-o epocă a încercărilor de sincronizare a modelelor educaționale autohtone, tradiționale, cu valorile moderne specifice civilizației occidentale.

După revenirea în țară, fiul preotului Ion Ionescu a fost numit profesor de Istorie universală și ecleziastică (1868-1871), apoi de Teologie dogmatică, morală, pastorală și drept canonic (1871-1886) la Seminarul „Veniamin” din Iași. În cadrul instituției de învățământ care îl formase în adolescență ca viitor teolog, Constantin Erbiceanu a fost apreciat drept unul dintre cele mai ilustre cadre didactice și îngăduitor cu elevii săi seminariști, spre deosebire de ceilalți colegi de cancelarie. Cariera în învățământ a fost doar prima etapă a unui *cursus honorum* firesc, pe care l-a parcurs cu evlavie și modestie. Debutul publicistic în *Revista Teologică*, pe care o edita, a contribuit în mod semnificativ la ascensiunea cărturarului, iar talentul său oratoric, cultivat și cizelat în deceniile de profesorat, a cucerit un public întreg în 1885 cu ocazia serbării semicentenarului învățământului superior ieșean. Discursul privind instrucția greacă din Principate, unul remarcabil, a fost apreciat de

ministrul D. A. Sturdza, care i-a facilitat lui Constantin Erbiceanu transferul la București, între 1886-1887, unde a obținut patru slujbe: profesor de Teologie dogmatică la Seminarul Central și la Facultatea de Teologie a Universității din capitala țării, director al Editurii Cărilor Bisericești și redactor al revistei Sfântului Sinod „Biserica Ortodoxă Română”. Toate aceste aspecte și evenimente, semnalate mai sus, au fost devoalate cu multă migală și accente asupra contextului în care ele au avut loc, în capitolele 4 și 5 -*Profesor la Seminarul de la Socola (1868-1886)* și *Transferul al București: omul celor patru slujbe* - ale lucrării cu caracter monografic, aparținând cunoscutului istoric ieșean.

Gustul cercetării în domeniul istoriei culturale a fost declanșat relativ târziu, la deplina maturitate, de munca în redacția *Revistei Teologice*, însă studiul asiduu al manuscriselor și documentelor vechi, după inventarierea bibliotecilor Seminarului și Mitropoliei din Iași, l-a determinat pe Constantin Erbiceanu să meargă mai departe, într-un ritm greu de egalat, cu cercetarea materialului documentar din bibliotecile unor instituții prestigioase, precum Universitatea din Iași, Mănăstirea Neamț și Seminarul Central din București. Investigațiile asupra epocii fanariote, cu predilecție cele care vizau influențele grecești asupra culturii și educației din Moldova și Țara Românească, concretizate în scrieri ample, reprezintă dovada incontestabilă a faptului că eruditul fiu de preot a fost un deschizător de drumuri în acest domeniu, publicațiile lui fiind subiectul celui de-al șaselea capitol, intitulat *La început de drum: opera unui pionier*.

Următorul capitol, *În societatea meritocratică: conclavuri savante, medalii, ordine*, abordează calitatea de donator a elenistului, care a îmbogățit în repetate rânduri Biblioteca Academiei Române, alegerea ca membru corespondent al acestui for științific (1890), înlesnită de D. A. Sturdza, și apoi ca academician (1899), a teologului licențiat la Universitatea din Atena. Lucrul acesta confirmă valoarea muncii titanice pe care și-a asumat-o pe parcursul vieții, lucrările care i-au adus cea mai înaltă distincție în mediul academic fiind *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă* și, mai cu seamă, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*. Recunoașterea meritelor sale a venit și prin prisma integrării în structura ordinelor și medaliilor românești, savantul fiind decorat cu numeroase distincții, dintre care amintim: Ordinul „Coroana României”, în grad de cavaler (1889) și comandor (1900), Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler (1890), ofițer (1895) și comandor (1912), Ordinul „Bene-Merenti”, clasa I (1893),

Ordinul „Răsplata Muncii pentru Biserică” (1906) și „Medalia Jubiliară Carol I” (1906).

Ultimele două capitole, *Tată de familie* și *Epilogul unui savant*, aduc în atenția cititorilor viața privată a blajinului Constantin Erbiceanu, tatăl a patru copii, de educația cărora s-a preocupat alături de soția sa, Aglae Negrescu. Dovada implicării și a grijii pe care cei doi au purtat-o singurei fiice și celor trei fii, se disting din studiile pe care aceștia le-au urmat, atât în țară, cât și în străinătate, dar și prin prisma domeniilor în care au lucrat: Constanța a devenit o pianistă apreciată pe scenele europene, Laurențiu s-a remarcat ca inginer, lucrând sub conducerea lui Anghel Saligny la amenajarea portului din Constanța, Constantin, mai apropiat de științele umaniste ca părintele său, a fost profesor, iar mezinul Eduard, un copil-problemă, a îmbrățișat cariera militară devenind ofițer și erou al Primului Război Mondial.

Cartea cercetătorului ieșean se încheie cu un epilog închinat personajului central din prezenta biografie, reliefând gratitudinea pe care au arătat-o prieteni, profesori, colaboratori și academicieni, elenistului care a pus bazele cercetării influențelor grecești asupra culturii și educației românești, din perioada cunoscută generic ca *secolul fanariot*, la trecerea acestuia în veșnicie.

Caracterul inedit al volumului monografic este dat de cercetarea exhaustivă realizată de istoricul Leonidas Rados, care a consultat în mod preponderent surse primare, precum arhivele din țară, dar și pe cele din Atena, fondurile Bibliotecii Academiei Române, colecțiile personale ale urmașilor savantului, presa de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Totodată, fotografiile inserate de autor atenuează complexitatea discursului istoriografic, lectura devenind astfel mai accesibilă pentru cititorii interesați.

Teolog, profesor, publicist, elenist, cercetător, membru corespondent al celui mai înalt for științific din România, iar în final academician, Constantin Erbiceanu a parcurs de-a lungul existenței sale, cu răbdare, perseverență, pasiune și muncă temeinică un *cursus honorum* complex, pe altarul căruia și-a sacrificat toată viața, având privilegiul ca toate calitățile sale intelectuale să îi fie recunoscute într-o epocă în care societatea înaltă accepta în rândurile ei intelectuali înzestrați, indiferent de originea lor socială.

Renata-Gabriela Buzău

***Intelectuali din județul Bistrița-Năsăud și Universitatea din Cluj (1919-1940). Restituiri documentare*, Adrian Onofreiu, Claudia Septimia Sabău, Ana-Maria Stan, Cornelia Vlașin (editori), Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 381 p.**

Publicarea și editarea volumelor de documente reprezintă preocupări tot mai răspândite în rândul istoricilor și cercetătorilor fiind motivați de evocări și aniversări ale unor instituții sau evenimente istorice. Un exemplu recent este aniversarea Universității din Cluj ce a propulsat publicarea numeroaselor lucrări dedicate evenimentului. Printre acestea este volumul *Intelectuali din județul Bistrița-Năsăud și Universitatea din Cluj (1919-1940). Restituiri documentare* editat de Adrian Onofreiu, Claudia Septimia Sabău, Ana-Maria Stan, Cornelia Vlașin. Lucrarea este rezultatul colaborării dintre Direcția Patrimoniu Cultural Universitar din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca și Serviciul Județean Bistrița Năsăud al Arhivelor Naționale. La acest volum au mai colaborat Paula Cazacu și Nicoleta Hegedűs. Volumul este un instrument de lucru pentru cercetătorii interesați de istoria academică, istoria locală, legăturile intelectualilor români din județul Bistrița-Năsăud cu Universitatea din Cluj în perioada interbelică, dar pot afla și multe detalii privind evenimentele și personalitățile din Bistrița-Năsăud.

Bine structurat și documentat, volumul este compus din șase capitole tematice și debutează cu o *Prefață* semnată de Ioan Bolovan, apoi un *Studiu introductiv* de Ana-Maria Stan, o *Notă asupra ediției* semnată de editorii volumului, *Lista de regeste*, o *Anexă*, *Indici de nume* și *Indici toponimici*, care sunt instrumente atât de importante pentru cercetarea istorică.

Studiul introductiv, semnat de cercetătorul Ana-Maria Stan, este o introducere în tematica propriu-zisă a volumului, o motivare a evenimentelor și personalităților ce vor fi evocate în documentele din volum. Totodată, autoarea argumentează obiectul cercetării și pune accent pe faptul că ținuturile Năsăudului și a Bistriței au fost parteneri privilegiați ai Universității românești din Cluj. De asemenea, obiectivele volumului de documente urmăresc legăturile strânse din perioada interbelică dintre Universitatea din Cluj și societatea năsăudeană și bistrițeană și existența unui dialog frumos și avantajos pentru ambele părți în privința mai multor probleme. De asemenea, autoarea a prezentat contextul studiilor năsăudenilor în Imperiu, apoi în Regat după Marea Unire, justificarea numărului mare a tinerilor din Năsăud ce au venit la Cluj după 1919. Totodată, *Studiul introductiv* prezintă formarea lui Nicolae Drăganu, un

năsăudean, a cărui idei exprimate într-un raport aveau să influențeze formarea unei Universități românești la Cluj, funcțiile și performanțele pe care le-a obținut: rector al Universității românești din Cluj, membru al Academiei Române, primar la Cluj. Tot aici este menționat și Ștefan Jarda, o altă personalitate din Năsăud, ce a avut un rol în funcționarea Universității din Cluj. Acesta a fost secretar general al Universității în perioada 1919-1927, chemat de Nicolae Drăganu. Jarda avea experiență administrativă, a putut asigura tranziția de la normele de organizare și administrare austriece la cele românești. În același context, sunt menționate alte personalități ce provin din Năsăud ce au schimbat statutul de student la cel de angajat al Universității, nume ce se regăsesc în documentele volumului (Tiberiu Morariu, Sever Pop) sau legăturile personale și profesionale dintre intelectualii clujeni și cei din Bistrița și Năsăud. De asemenea, autoarea evocă contribuția năsăudenilor la înființarea căminelor studențești și ideea constituirii unui cămin pentru cei ce proveneau din Năsăud și cauzele eșecului ei. Totodată, sesizează detalii privind viața studențească, integrarea studenților năsăudeni în viața și mediul academic clujean, înființarea de societăți studențești și activitățile lor, excursiile științifice de teren ale lui Emmanuel de Martonne cu studenții Universității din Cluj. Acest *Studiu introductiv* este de fapt un rezumat al volumului, o trecere în revistă a problemelor menționate în documentele ce au fost selectate: completări și detalii privind viața academică, informații despre personalitățile locale sau naționale ce au contribuit la dezvoltarea culturii, adică viața transilvăneană în perioada 1919-1940 și fragmente din procesul de integrare în România Mare.

Nota asupra ediției, semnată de editori, prezintă câteva detalii tehnice privind editarea volumului, organizarea și selecția documentelor după criteriile cronologic, alfabetic și tematic. Apoi, *Lista de regeste* prezintă opisul celor 249 de documente și articole de presă cuprinse în volum și un scurt rezumat al documentului.

Prima parte a volumului, *Momente festive ale Universității românești din Cluj (1920, 1930)*, cuprinde opt scrisori ce prezintă momentele festive de la Cluj: inaugurarea Universității în 1919-1920 și serbarea deceniului aniversar în 1930.

A doua parte, *Solicitări adresate prefecturii de către Universitatea din Cluj*, este structurată tematică în alte patru secțiuni și cuprinde 16 scrisori – adrese, telegrame și apeluri. Prima secțiune, *Apeluri ale Universității pentru sprijinirea studenților clujeni*, cuprinde documente privind susținerea studenților de către autoritățile locale, dar în special corespondență privind ajutoarele bănești referitoare la căminele

studentești. Următoarea secțiune, *Solicitare pentru sprijinirea expediției lui Emmanuel de Martonne în Munții Rodnei*, prezintă patru documente privind organizarea, pregătirea și securitatea expediției inițiate de renumitul geograf francez. *Solicitarea Societății Asistenților „Grupul Biologic” de la Universitatea din Cluj pentru realizarea unei excursii în Munții Rodnei* este a treia secțiune ce are un singur document care prezintă problematica acestei excursii și răspunsul primit. Ultima secțiune din a doua parte, *Apeluri pentru plata restanțelor către Clinicile Universitare din Cluj* are doar două documente ce cheamă la plata serviciilor Clinicii de către Prefectură.

A treia parte, *Conferințele „Extensiunii Universitare” din Cluj susținute la Bistrița și Năsăud*, cuprinde 14 articole de presă din perioada 1 decembrie 1924 - 2 iunie 1940 ce anunță și oferă detalii privind conferințele susținute de diferiți profesori universitari la Bistrița în cadrul „Extensiunii Universitare”. În timp ce partea a patra, *De la Năsăud la Cluj: intelectuali năsăudeni la Universitate*, este una dedicată personalităților din Năsăud ce au făcut performanță la Universitatea din Cluj. Această parte este fragmentată în alte două secțiuni. Prima, dedicată lui *Nicolae Drăganu – profesor și rector al Universității românești din Cluj*, cuprinde documente și articole de presă ce urmăresc și reflectă asupra activității acestuia la Cluj, iar cea de-a doua secțiune, *Ștefan Jarda – primul secretar al Universității românești din Cluj*, prezintă detalii privind activitatea în această funcție.

Partea a cincea, *Studenți și doctoranzi din ținutul năsăudean la Universitatea românească din Cluj*, este împărțită tematic în patru secțiuni și cuprinde documente privind problemele studentești. Acestea sunt – *Burse – diverse problematice*, apoi *Inițiative privind înființarea unui cămin „grăniceresc” năsăudean la Cluj*, a treia secțiune - *Cercuri și societăți studentești* este și ea fragmentată tematic în două părți ce privesc două problematice distincte: *Cercul studenților someșeni „George Coșbuc” din Cluj* și *Societatea Academică Someșana*, în timp ce ultima secțiune face referire la *Documente referitoare la susținerea tezelor de doctorat*.

Ultima parte a acestui volum, *Corespondența universitarilor și a cercetătorilor Institutelor de Istorie Națională din Cluj cu intelectuali năsăudeni*, este cel mai consistent pasaj cu 135 de documente. Aceasta a fost structurată în trei secțiuni tematice ce vizează personajul principal al corespondenței. Prima secțiune cuprinde corespondența lui Iulian Marțian cu Eugen Barbul, Vasile Bogrea, Constantin Daicoviciu, Nicolae Drăganu, Alexandru Ferenczi, Alexandru Lapedatu, Márton Roska și Sextil Pușcariu. A doua secțiune îl are în prim – plan pe Virgil Șotropa și

corespondența acestuia cu Eugen Barbul, Nicolae Drăganu, Ioan Lupaș, Vasile Meruțiu, Iuliu Murariu, Tiberiu Morariu, Sextil Pușcariu și Laurian Someșan. În timp ce a treia secțiune cuprinde corespondența lui Iuliu Moisil cu Silviu Dragomir, Nicolae Drăganu, Ioan Mușlea și Coriolan Petranu. Volumul se încheie cu o anexă ce prezintă *Statistica studenților năsăudeni și bistrițeni a Universității din Cluj (1919-1940)* urmată de *Indicii de nume și Indicii toponimici*.

Volumul este un instrument de lucru valoros pentru cercetarea istoriei academice și locale fiind o lucrare bine documentată și bine structurată. De asemenea, editorii au suplimentat volumul cu o serie de informații adiționale privind personalitățile menționate în fiecare document, iar pentru cei interesați de sursa directă, fiecare document are indicat fondul și dosarul de unde a fost extras. Editorii au realizat o muncă consistentă privind selecția și prelucrarea documentelor și au adus un aport considerabil la cercetarea și dezvoltarea subiectului.

Iana Balan

Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”, X, Ioan Lupaș, volum coordonat de Ioan Chirilă și Iuliu-Marius Morariu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021, 239 p.

Al zecelea volum din seria *Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”*, realizat de Muzeul de Istorie al Universității din Cluj îi este dedicat profesorului Ioan Lupaș, istoric, preot, profesor universitar și membru al Academiei Române, cu o bogată activitate științifică și didactică. De asemenea, profilul omului de cultură trebuie completat și cu parcursul politic al lui Ioan Lupaș, acesta ocupând mai multe poziții în guverne diferite: Secretar General al Resortului Instrucțiunii și Cultelor din Consiliul Dirigent, Ministru al Sănătății și Ocrotirii Sociale (1926-1927), dar și al Cultelor și Artelor (1937-1938). Odată cu instaurarea regimului comunist, Ioan Lupaș a fost marginalizat treptat și, ulterior, arestat în noaptea de 5/6 mai 1950, în cadrul „Noptii demnitarilor”. A fost închis la Penitenciarul Sighet, fiind eliberat cinci ani mai târziu.

Volumul dedicat acestuia este structurat astfel: *Cuvânt înainte* (p. 7-12) realizat de Ioan Chirilă, o biografie a vieții și activității lui Lupaș (p. 13-22) și 12 studii menite să expună viața și activitatea științifică, didactică dar și politică a lui Ioan Lupaș (p. 23-236). În variante diferite, parțiale sau republicate, o parte dintre studiile prezentate în această lucrare au mai

văzut lumina tiparului. La finalul volumului, ca de altfel și la celelalte apariții, editorii seriei au inserat, în mod firesc, secțiunea *În atenția colaboratorilor colecției Personalități ale „Universității Babeș-Bolyai”* (p. 237-239).

Cuvântul înainte realizat de Ioan Chirilă este distribuit în mai multe părți care să evidențieze mai clar cariera lui Ioan Lupaș. Prin acest mod s-a făcut introducerea în tematica volumului și în subiectele ce vor fi abordate în studiile ce îl compun. Tot aici, autorul a simțit nevoia să așeze în paginile acestei introduceri descrieri de natură literară a localității Săliște, unde s-a născut și a crescut Ioan Lupaș. Secțiunea aceasta este urmată de biografia lui Lupaș, despre care am menționat în paragraful anterior.

Primul studiu este intitulat *Ioan Lupaș – în serviciul Cetății* (p. 23-28) și este realizat de Ioan-Aurel Pop. Această intervenție reprezintă o expunere sintetică a biografiei lui Lupaș, dar și mărturii referitoare la modul cum Ioan-Aurel Pop a aflat de istoricul interbelic, interzis de regimul comunist, în timpul studenției sale. Președintele Academiei Române insistă asupra rolului avut de profesorul clujean în privința cercetărilor ce au avut ca arie de interes istoria medievală a Transilvaniei.

Al doilea studiu, intitulat *Activitatea lui Ioan Lupaș ca protopop de Săliște (1909-1919) în lumina unor izvoare inedite* (p. 29-64), este scris de Daniela Deteșan și Mircea Gheorghe Abrudan. Încă din titlul acestuia este dedus subiectul abordat de cei doi autori. La finalul studiului au fost atașate, sub formă de anexe, patru documente, care au constituit punctele de plecare ale acestei cercetări.

Studiul *Ioan Lupaș și Monarhia. Momente Regale în viața unui Săliștean* (p. 65-78), al lui Paul Ersilian Roșca, este prima lucrare preluată din altă publicație pe care o găsim în acest volum. Prin aceasta se face o expunere a raportării lui Lupaș atât la Monarhia austriacă, cât și la cea românească. De aici reiese acceptarea de către Lupaș a autorității Împăratului Franz Joseph și admirația față de monarhii de la București. O mare parte a acestui studiu prezintă relația dintre Lupaș și Regele Ferdinand.

Un studiu mai consistent, dar la fel, publicat anterior într-o altă publicație este cel al lui Nicolae Edroiu, *Ioan Lupaș – ctitor și codirector al Institutului de Istorie Națională din Cluj (1920-1945)* (p. 79-88). Autorul pornește de la contextul în care Ioan Lupaș a militat pentru crearea unui cadru instituțional specializat pentru studiul istoriei, și nu numai în Transilvania, această regiune fiind văduvită de scrieri istorice consistente în perioada interbelică. Mai departe, este expusă o prezentare a activității

institutului și a lui Ioan Lupaș, în calitate de codirector [alături de Alexandru Lapedatu – n. ns.], urmată de fragmente referitoare la activitatea didactică a lui Lupaș de la Universitatea din Cluj.

Următorul studiu, *Propaganda maghiară cu privire la Trianon la Congresul ecumenic de la Stockholm din 1925 – reacția lui Ioan Lupaș* (p. 89-102), realizat de Șerban Turcuș este o continuare – după cum susține autorul – a unui studiu publicat într-o altă revistă. Această lucrare supune discuției o temă particulară, mai exact deriva unor dezbateri din cadrul Congresului Ecumenic de la Stockholm spre zona politică, implicit și combaterea acțiunilor propagandistice maghiare de către Lupaș cu argumente de ordin istoric, cultural și social. Documentul prezentat ca anexă lămurește activismul marelui istoric pe această temă.

Al șaselea studiu, intitulat *Ioan Lupaș și Școala Română de la Roma* (p. 103-124) al Veronicăi Turcuș, analizează deciziile pe cale administrativă și didactică ale lui Ioan Lupaș în raport cu Școala Română de la Roma (studenți bursieri, profesori ce urmau să predea ș.a.). La finalul studiului sunt atașate două documente sub formă de anexe. Următorul studiu este intitulat *Protoierul Academician Ioan Lupaș și necrologul în timp de război* (p. 125-158) și este realizat de Cătălin Varga. Conține un document edificator în anexă.

De la amvon, universitate și academie în beciurile „Securității Poporului”: *arestarea preotului profesor dr. Ioan Lupaș în „noaptea demnitarilor” (5-6 mai 1950)* (p. 159-182), al cărui autor este Mircea-Gheorghe Abrduan, reprezintă o variantă adnotată a unui studiu similar, publicat anterior, ce aduce în discuție soarta nefastă de după anul 1945 a lui Ioan Lupaș, care, la fel ca alte elite interbelice, a devenit una dintre personalitățile ce au cunoscut în mod direct universul carceral comunist. Studiul conține o prezentare a relației sinuoase a lui Lupaș cu noile autorități înainte de 1950, urmată de momentul arestării și al interogatoriilor. Acest studiu are la bază mai multe documente, dar și trei declarații olografe cu caracter autobiografic aflate la CNSAS.

Următoarele trei studii prezintă cercetările din aria istoriei religioase ale lui Ioan Lupaș. Primul, *Românii ortodocși din Transilvania și Reforma în scrierile părintelui academician Ioan Lupaș* (p. 183-198), scris de Dacian-But Căpușan, analizează scrierile lui Lupaș ce au supus discuției efectele Reformei și Contrareformei în Transilvania, puse în legătură cu relațiile inter-confesionale dintre populațiile din Transilvania. Studiile *Contribuțiile preotului academician Ioan Lupaș în presa bănățeană. Precizări privind scrierile de istorie bisericească* (p. 199-212), a lui Daniel

Alic și Ioan Lupaș și Sebastian Stanca, *istorici ai episcopatului mogaian* (p. 213-226), al lui Mihai-Octavian Groza completează acest tablou.

Ultimul studiu este intitulat *Imaginea Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu în viziunea istoricului ardelean Ioan Lupaș* (p. 227-236) și aparține lui Iulius-Marius Morariu. Acest studiu este un text publicat „într-o manieră similară” (p. 227) într-o altă publicație. Motivația autorului privind realizarea acestui studiu constă în importanța lui Lupaș în istoriografie, ca unul din ultimii cercetători ce au adus informații cu caracter inedit despre domnul muntean. Morariu pune accent pe caracterul confesional prezent în scrierile lui Lupaș, în abordările referitoare la Constantin Brâncoveanu.

Volumul dedicat lui Ioan Lupaș din seria *Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”* se înscrie în prestigioasa serie editată de *Alma Mater* a Transilvaniei, aducând în atenția cititorului o personalitate marcantă a istoriografiei ardelen. Este un volum care aduce la zi biografia lui Ioan Lupaș și posteritatea sa în istoria mediului universitar clujean. Ediția de față nu epuizează subiectul Ioan Lupaș, alte aspecte legate de rolul politic și de funcțiile ministeriale ale istoricului ardelean, Secretar al Resortului Instrucțiunii și Cultelor sau cele din cadrul Ministerelor Sănătății și cel al Cultelor, așteptându-și cercetătorii.

Mihai-Daniel Botezatu

Octavian Ionescu, *Amintiri din viața mea*, ediție îngrijită de Marina Mureșanu Ionescu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2021, 372 p.

Preocuparea pentru studiul istoriei universitare, atât a instituției cât și a corpului profesoral și studentesc, a luat amploare în ultimii ani, iar aparițiile editoriale dedicate elitei universitare ieșene sunt din ce în ce mai numeroase. În această categorie se încadrează și volumul dedicat profesorului universitar Octavian Ionescu.

În vara anului 2021 s-au împlinit 120 de ani de la nașterea juristului, un bun prilej pentru fiica acestuia, Marina Mureșanu Ionescu, de a păstra vie memoria tatălui său, prin tipărirea manuscriselor acestuia. Cele opt caiete, după cum însuși autorul le-a denumit, au fost publicate în volumul *Amintiri din viața mea*, apărut la Casa Editorială Demiurg, Iași, în anul 2021. În continuare, voi aminti, pe scurt, câteva date din viața academică a profesorului Octavian Ionescu.

Octavian Ionescu (25 iunie 1901, Vorniceni, județul Botoșani – 15 noiembrie 1990, Iași), jurist, filosof, profesor universitar. A fost licențiat al Facultății de Drept din Iași (1924) și al Facultății de Filosofie din Iași (1925). Doctor în drept al Universității din Paris cu teza *La notion de droit subjectif dans le droit privé* (1931). De asemenea, a fost Bursier Rockefeller și Humboldt la mai multe Universitățile din Berlin, Frankfurt, Freiburg, München, Jena și Viena (1932-1938). Referent stagiar și referent titular la Consiliul Legislativ (1934-1948). Profesor suplinitor (1941-1942) și profesor titular (1941-1950) la catedra de Drept civil a Universității din Iași. Îndepărtat pe motive politice din Universitate, a fost profesor de limba română în învățământul gimnazial și secundar din Iași (1950-1962). După epurarea din învățământul universitar a continuat activitatea de cercetare, participând la mai multe congrese științifice internaționale și publicând valoroase studii de drept civil și de filosofie juridică: *Le Problème de la partie introductive du code civile* (1967), *La Philosophie du droit et la Sociologie juridique en Roumanie jusqu'a la veille de la seconde guerre mondiale* (1972), *Théories nouvelles sur le droit subjectif* (1973), *Tendances des rapprochement des conceptions fondamentales en droit privé* (1973), *L'Avenir de la société et le droit privé* (1977).

Volumul de față cuprinde opt caiete (capitole), o prefață denumită în mod sugestiv *Rezistența prin memorie*, un epilog, un rezumat în franceză și șaiszeci și două de anexe. Memoriile au fost redactate de Octavian Ionescu în perioada 1960-1989 și reprezintă, mai degrabă, o biografie intelectuală și mai puțin una personală.

În primele două caiete, profesorul Ionescu retrăiește anii copilăriei și ai adolescenței, petrecuți în satul Vorniceni și în orașul Botoșani. Acesta își amintește de colegii și profesorii, care i-au fost alături în primii ani de școală. Mai mult, descrie și situația în care se află fiecare la momentul întocmirii memoriilor. Interesant este modul în care juristul povestește cum Primul Război Mondial i-a influențat activitatea școlară în acea perioadă. Pe tot parcursul scrierilor, acesta nu s-a rezumat doar la o înșiruire de evenimente, ci ele au fost însoțite de sentimentele trăite de autor, precum și de contextul istoric. Octavian Ionescu a numit acest jurnal, încă de la început, ca fiind un „jurnal intim”, deoarece nu intenționa să îl publice. Acest fapt a condus la o scriere transparentă, autorul nu s-a ferit să consemneze tot ceea ce a trăit și crezut în fiecare moment.

Primele idei din caiete au fost scrise la maturitate, începând cu anul 1960, însă, unele pasaje au fost copiate din jurnale de călătorie, amintiri consemnate chiar în momentul faptelor. De exemplu, în anul 1920 acesta

a participat ca cercetaș la Jeamboreea de la Londra: „Notele și impresiile asupra acestei călătorii de vis le-am consemnat într-un caiet cartonat, negru, de aproape 200 de pagini, pe care îl am alături de mine acum, când scriu aceste rânduri (duminecă, 24 mai 1981)”, p. 54.

Caietele trei, patru și cinci sunt dedicate studiilor universitare și postuniversitare. Octavian Ionescu a urmat studiile universitare la Universitatea din Iași unde a obținut simultan două diplome de licență, în Drept și Filosofie. Studiile doctorale le-a urmat la Facultatea de Drept din Paris, sub îndrumarea profesorului Georges Ripert, cu care a legat, de altfel, și o relație de prietenie. Apoi au urmat studii în Germania și Austria, ca bursier al Fundațiilor Rockefeller și Humboldt. Autorul povestește cum și-a petrecut studenția la Iași, profesorii îndrumători de la cele două facultăți, precum și plecarea spre Paris. Ajuns în capitala Franței, Ionescu se adaptează vieții culturale pariziene vizitând muzeele și participând la diverse spectacole, concerte și excursii. Studiile din perioada în care a fost bursier în Germania și Austria au contribuit la aprofundarea specializării din domeniul juridic.

Ultimele trei caiete, caietele șase, șapte și opt, sunt dedicate activității profesionale, științifice, dar și activității familiale. Autorul își amintește etapele carierei sale ca membru al Consiliului Legislativ al României antebelice și profesor de drept civil la Universitatea din Iași. Aceasta din urmă a fost întreruptă de evenimentele petrecut după cel de-al Doilea Război Mondial, epurările politice. Întâmplările sunt descrise într-un subcapitol separat, intitulat de către profesor, „Eliminarea mea din Universitate (1950)” (p. 294-298). Repetă de mai multe ori faptul că el nu a făcut niciodată politică, „ținându-mă numai de studii”. Deși a fost drama vieții lui, Octavian Ionescu descrie perioada epurărilor ca una care nu i-a copleșit viața științifică. Pare că și-a acceptat destinul, având în vedere că trebuia să aibă grijă, împreună cu soția sa, de cei patru copii. După aceste evenimente, în perioada 1950-1962 a fost profesor de limba română la mai multe școli din Iași: Școala Profesională Specială de Îndreptare și Corecție; Liceul Național din Iași; Școala de 7 ani „Mihail Kogălniceanu”, nr. 22, din strada Karl Marx nr.28; Școala de Muzică din Iași, Școala Ajutătoare din Iași. În memoriile sale, profesorul Ionescu amintește de întâlnirea cu soția sa, Rica Voisin, căsătoria cu aceasta, precum și de cei patru copii: Lucian, Ilinca, Gabriel și Marina. În ultimul caiet sunt detalii despre opera științifică în domeniul dreptului și al filosofiei juridice, precum și toate participările profesorului la congresele mondiale de Filosofia Dreptului și de Filosofie Socială: Roma (1937), Milano-Gardone Riviera (1967),

Bruxelles (1971), Madrid (1973), Saint Louis (1975), Sydney și Canberra (1977), Basel (1979), Edinburg (1989).

Apariția editorială oferă o „imagine cvasi exhaustivă” a etapelor vieții și activităților didactice și științifice ale lui Octavian Ionescu și este un instrument de lucru bine alcătuit, ce poate fi folosit atât de cercetători, cât și de cei pasionați de subiect. Rezumatul scris în limba franceză oferă posibilitatea volumului de a fi introdus într-un circuit internațional. Cartea se încheie cu șaiszeci și două de anexe, denumite de noi, „Viața în imagini a lui Octavian Ionescu”.

Volumul este bine structurat și contribuie la întregirea imaginii profesorului universitar și omului Octavian Ionescu, figură emblematică a științei dreptului în România și în Europa.

Petronela Buruiană